

Vélemény a nemzeti adatpolitikáról szóló Fehér Könyvről

1. *A Fehér könyv összeállításának* a Kormány által a NHIT előterjesztése alapján megjelölt *célja elhibázott: csupán a Fehér könyvben specifikált adatpolitika előnyeinek meghatározását írja elő, a hátrányokét nem.* Felelős döntést így nem lehet előkészíteni.

2. *A dokumentum a megrendelésnek megfelelően csupán a javasolt intézkedések,* vélt, általában, az Unió szintjén, de nem az ország szintjén tapasztalható pozitív kihatásaival operál és az ágazaton kívüli *előrelátható negatív kihatásait meg sem említi.* A javaslatok már csak az egyoldalú alátámasztás miatt sem szilárdak. Felelős döntést így nem lehet hozni.

3. A Fehér könyv alapjául szolgáló, az NHIT szakértői által összeállítói által készített alapozó tanulmány nem felel meg az önmaga által is proklamált célnak: *a dokumentum szerzői nem végzik el az adatvagyon és adatpolitika téma messziről történő megfelelő megközelítését és lehatárolását* („bekerítését” 11. old). Az erre alkalmas legkisebb burok Magyarország a globális információhíztartás részét képező információhíztartásának elemzése lett volna. Az összeállítás eddig messze nem jut el, szűk látókörű és belterjes.

4. A Fehér Könyv és a korábbi kormánydokumentumok *alapfogalmi közül több, így éppen a fejlesztés tárgyául megjelölt ökoszisztémáé, szerfelett homályos,* mert nincsenek operacionalizálva.

5. *A gazdálkodás alapfogalmait és a racionális gazdálkodás mindenholi és mindenkori szükségességét a digitalizáció nem változtatja meg, különösen egy olyan viszonylag szegény országban, mint Magyarország.* Legfeljebb új féle jóságok, tranzakciók és új gazdasági modellek és számviteli szabályok jelennek meg, üzleti műveleteket könnyebb modellezni és hasonlók. *Ezért a magyar és a globális információhíztartást a EU Bizottsága, az ENSz Statisztikai Divizó, a Világbank, az IMF és az OECD által kidolgozott, a mikro és makro szintű elemzéseknél használatos világszerte alkalmazott SNA és az információs tevékenységekre kidolgozott SNIA már régóta létező, egységes, a magyar számvitelben is leképezett fogalomrendszere, valamint a nagy infokommunikációs és elemző cégek adatokkal végzett tranzakciók elemzése során használt operacionalizált¹ fogalmi alapján kellett volna elemezni, a javasolt intézkedéseket e műszaki-gazdasági fogalomkörben megfogalmazni.*

6. *A közadatok előállítása, felhalmozása, fenntartása, feldolgozása, termelői vagy kereskedelmi forgalmazása, értékesítése, felhasználása az ezeket a tranzakciót végző szervek számára a felelős gazdálkodásuk körébe tartozó napi, a számviteli jogszabályok által előírt módon végzendő, számvitelileg követett gazdasági tevékenysége és az is marad.* Ezért a helyzetelemzés első lépésében éppen ezeket az adatokat kellett volna beszerezni. Ezeket kellett volna kiegészíteni az átvevői kör gazdasági adatainak beszerzésével. A kettő együttes elemzésével, a gazdasági folyamatok modellezésével lehetett volna a gazdasági egységek mikro szintjéről az ágazat mezo vagy kormányzat makro szintjére, az uniós dokumentumok politikai szintjére emelkedni. *Az összeállításból gyszerűen hiányzanak a*

¹ Azaz a definíció alapján valamely műveletek végrehajtásával egyértelműen eldönthető, hogy valamely konkrét tárgy, sokaság, cselekedet, tevékenység, folyamat stb., a fogalom alá esik, vagy nem.

valóban releváns hazai gazdasági adatok, amelyek nélkül nincs tényleges helyzetfelmérés és nincs megalapozott javaslat. Ha nincs adat, nem szabad javaslatot tenni – egy „adatvezérelt” közigazgatásban különösen nem.

*6. A helyzetleírásból és a javaslatok közül is egészen kimaradt a számvitel témája. Pedig nem az adatátadások finanszírozási modelljeiről van szó, hanem a költségvetési szervek gazdálkodásának rendjéről, magukról a költségvetési szervekről egy olyan időszakban, amikor tevékenységeik egyre inkább átkerülnek a termelő szektorba. Az összeállító – feltehetőleg – informatikusok és úniológusok azonban **a releváns jogszabályok közül még a számviteli tv-t is kifelejtették, vagy szándékosan kihagyták, még a háttéranyagból is, ami tekintettel arra, hogy vagyronról, azaz gazdasági-pénzügyi fogalomról van szó, döntő hiba.***

Pedig a javaslatok nagy részének éppen a gazdálkodás rendjét meghatározó számviteli rendelkezések esetleges módosítása szükségességének okaira és irányára kellett volna fókuszálni. Lenne mire: a jelenlegi magyar számviteli szabályok ugyanis az „adminisztratív terhek csökkentése” érdekében nem írják elő az informatika mai lehetőségei szerinti szinten az e javakkal végzett tranzakciók könyvelését, megnehezítve ezzel maguknak a gazdálkodó szervezeteknek is a döntéselőkészítést .

*7. A Fehér Könyvet összeállítói ágazati gazdaságfejlesztési stratégialkotási szabványok szerint állították össze, miközben az ország információháztartása immár valamennyi egységet felöleli, valamennyi egységben folyik „adatipari” tevékenység. A digitális forradalom lényege viszont az állandó gyors ágazati átstrukturálódás, a új gazdálkodási formák megjelenése, és az, hogy a globális hatalmi központok műveleteinek alanyai és tárgyai is sokszor új féle objektumok. **Magyarországnak a globális digitális világhoz való alkalmazkodása érdekében tehát nem gazdasági-ágazat fejlesztésre van szüksége, hanem az ország intézményrendszere és élete egészének a globális digitalizációhoz való alkalmazkodás érdekében történő folyamatos alakítására. Ennek érdekében az ország információháztartásának állapotát és folyamatait kell vizsgálni. Ennél kisebb egységben a probléma nem közelíthető meg a sokirányú összefüggések és következmények miatt, ez a legkisebb kezelhető befoglaló.***

8. A Fehér könyv számos, a továbbiakban részletesebben megvilágított téves, vagy alátámasztatlan megállapítást tartalmaz.

10. A dokumentum nem az ország, a nemzet legfontosabb, a Kormány szintjén nemzeti érdekek szerint megoldandó kérdésekkel foglalkozik, kiindulópontjai uniós dokumentumok. Az Unió iránymutatásai, nyilatkozatai és más dokumentumai viszont számos esetben zsurnalisztikus megfogalmazásúak, vagy jóságos, jótékony máz alatti javaslataik alkalmazása ellentmond a magyar szervek, vállalkozások felelős gazdálkodása logikájának. Mit lehet kezdeni egy ilyen jelszó-szerű mondattal: „A jövőbeni tudásalapú gazdaság és társadalom főszereplői az adatok lesznek.” ?

*9. Mindezek miatt javasolható, hogy **a Kormány fogadjon el határozatot, mely a Miniszterelnökséget vezető minisztert a dokumentum ad acta tételére, és ahelyett olyan új dokumentum kidolgoztatására kötelezi, mely az országnak a környező globális digitális világhoz történő jelenlegi alkalmazkodásának különböző lehetőségeit elemzi a***

kidolgozandó szakpolitikák (így a jelen dokumentum helyett kidolgozandó, a költségvetési szervek adatgazdálkodásának szabályozására vonatkozóan is) azonosításával.

Részletekbe menő észrevételek

Vezetői összefoglaló

A Vezetői összefoglaló bevezetése egyoldalú, pozitív hangulatkeltő szöveg annak érdekében, hogy az olvasó minél könnyebben azonosuljon az anyag javaslati részével. Alapfogalmai a statisztikai rendszerben nem szereplő „adatipar”, bár nem egy valódi „adatipar” fejlesztésére, hanem annak csupán egy kisebb részére, a költségvetési szervek egy részére fókuszál, és az „adat-ökoszisztéma”. Miként a dokumentum, az összefoglaló is csupán azzal foglalkozik, hogy milyen előnyök származhatnának abból, ha az ország egy egységes „nemzeti adatpolitika” mentén felépítene egy jólműködő „adat-ökoszisztémát”. Nem fáradozik az „adatiparon” kívüli más magyarországi ágazatok, továbbá különösen az ország, a nemzet egésze számára majdan észlelhetővé váló hátrányok akár csak felsorolásával sem.

Nemcsak a dokumentumból, hanem az előkészítő anyagból is hiányzik annak az elemzése, hogy van-e, és mi a garancia arra, hogy az ország uniós és globális módszerek szerint képes felépíteni egy jól működő adat-ökoszisztémát, bármi is az, aztán, hogy az valóban jól fog működni, a nemzet érdekében fog jól működni és hogy egyáltalán mit jelent az, hogy jól fog működni. Nem szól arról, hogy ez az adat-ökoszisztéma milyen módon illeszkedne a globális világba, például nem arról van-e szó, hogy miközben kiépül egy a globális világba integrálódó jól működő magyarországi „adatipar”, az végül az állam és az ország átvételének vagy megszüntetésének eszközévé válik. A nagy hatalmi központok számos ilyen elképzeléssel foglalkoznak, ezek közül egy például az államok törekennyé válását megelőző időszakban hoz létre külföldi non-profit támogatással a még erős államon belül olyan egységet, amely destabilizálódás után átveszi a közigazgatást.² Éljen a népfelség, a demokrácia és az átlátható állam!

A javasolt politika előnyei közül az anyag szerzői a következőket említik

- „az” „adat-infrastuktúra” fejlesztésével Magyarország vonzóbbá válik „a” befektetések előtt. Az „adat-infrastruktúra” fogalma azonban nincs definiálva, amitől az egész állítás igazságtartalma erősen függ. A vonzóbbá válás módja és mértéke is kérdéses.
- „A beinduló hazai adatipar több milliárd forinttal járulhat hozzá a hazai GDP-hez és több ezer munkahelyet teremthet.” A több milliárd forint GDP többlet a hazai GDP-hez viszonyítva nem jelentős. A digitalizálódással a feltételezett növekménynél sokkal több munkahely szűnhet meg, hiszen végül is a digitalizáció termelékenységnövelő.

Részletesen elemzendő lenne az a folyamat, midőn a magyarországi közadatok, azok továbbfeldolgozása, felhasználása esetleg több lépésben a tőkeerősebb globális cégekhez, vagy más országok nagy állami szervezeteihez kerülnek, amelyek számos kis ország adataira és tőkeerejükre, globalizáló szándékaikra építve új, hasznosabb, több igényt kielégítő és olcsóbb szolgáltatásokat lesznek képesek nyújtani, amelyek szükségképpen itthon is legalább kiszorítják majd a magyar állam, a magyar közszféra szolgáltatásait, amikor egyszerűen érvényesül majd a régóta ismert és az egyetemeken tanított „méréthatás”.

² Tájékoztató az Egyesült Államok külügyminisztere részére: Paul Collier (2009): Rethinking the Provision of Public Services in Post-Conflict States. <https://wikileaks.org/clinton-emails/emailid/3801> Letöltve: 2016.07.06.

- „A közadatok és az adatipar szolgáltatásai segítenek az adatgazdaság kialakulásában, gyorsítják a gazdasági fejlődést és növelik a társadalmi jólétet.” Nem világos, mi az az adatgazdaság, amelynek kialakulása egyébként nyilván legfeljebb eszköz és nem cél lehet³. Az, hogy a vázolt elképzelések a jövőben valóban érzékelhető mértékben gyorsítanák a gazdasági fejlődést Magyarországon, és növelnék a társadalmi jólétet, bárhog is értik ezeket a fogalmakat, bizonyítás híján legfeljebb jámbor óhaj és utólag is nehezen bizonyítható feltételezés. A globális gazdasági fejlődés persze feltételezhető.

- „A kormányzás maga is sokat profitál abból, ha ismeri és használja a közszférában fellelhető adatokat: gyorsabbak és megalapozottabbak lesznek a döntések, jobban követhetők a döntések következményei, ..., vagyis létrejön egy valódi adatvezérelt közigazgatás.” Kétségkívül a területi közigazgatásban, a nagy ügyszámú ügycsoportokban várható ilyen hatás. A központi közigazgatásban, a kormányzatban a belső adatforgalom intenzifikálásától a döntések jobb megalapozottsága ugyan várható, jobb döntések azonban nem feltétlenül, ahhoz ugyanis az adatok megértésére, elemzésére, modellalkotásra stb. lenne szükség, – ezek nélkül több átláthatatlan bürokrácia is lehet a dologból. Adatvezérelt közigazgatás jelszavának előtérbe helyezése a digitálisan megalapozott funkcionális, igényvezérelt és más kifejezések helyett nem tűnik szerencsésnek, egy fajta adatfétisizmusnak tűnik.

- „A közadatok nyílt közzététele segít a közszféra átláthatóságában.” A közadatok nyílt közzététele nem pusztán a demokrácia diadala, amely „szólamvezérelt” környezetben önértékké válik, hanem egyszersmind lehetőséget ad a különböző külföldi vagy globális nyomásgyakorló csoportoknak, hogy megtalálják azokat az eljárásokat és pontokat, ahol hatásosabban avatkozhatnak be, később akár párhuzamos, felhő alapú szervezet hozzanak létre, a korrupció megerősödéséhez vezet. Ezt a nehezen elemezhető jelenséget, folyamatot nem lenne szabad kihagyni a figyelembe veendő tények között.

A közadatok nyíltté tétele a globalizáló erők követelésére jelent meg nemzetközi dokumentumokban, az adatok egészen szabad folyásának biztosítása (persze értsd az Egyesült Államok irányába) Hillary Clinton infokommunikációs tervei között is szerepel.⁴ A központi kormányzatok – szükségképpen egyenlőtlen nemzetközi versenyben – versenyhátrányba kerülnek versenytársaikkal, a nagyobb országok szerveivel és a globális hatalmi központokkal szemben, ha maximális átláthatóságra és kiszámíthatóságra törekcsenek a nagyok által irányított nemzetközi szervezetek és a sajtó óhajának megfelelően.⁵

- „A közadatok nyílt közzététele segít a társadalom bevonásában a döntések meghozatalába és így a döntések társadalmi elfogadottságában is”. Ez az általános megfogalmazás azt a benyomást kelti, mintha minden féle közadat nyílt közzététele segítene a társadalom mindenféle döntés meghozatalába történő bevonásában, ami nem így van. Például az egész társadalmat bevonni a sokkötetes költségvetés részletösszegeinek összeállításába szimplán

³A digitális és nem digitális információs javak kibocsátásával foglalkozó információgazdaság különböző jól definiált fogalmai (pl. a KSH-é) évtizedek óta ismeretesek. A digitális konvergencia miatt ez az a kör, amely nem ágazati, hanem kormány szinten alkalmas a jelenségek figyelemmel kísérésére és beavatkozásra.

⁴<https://www.hillaryclinton.com/briefing/factsheets>

⁵A gyöngygyűk nem kiáltozik a rókának, hogy itt vagyok, de még a majdnem egyforma galambok sem jeleznek más galamboknak, ha nagyobb falatra találnak.

költséges ostobaság lenne. Valójában amellet, hogy egyeseknek, vagy bizonyos sokaknak bizonyos közadatok közzététele előnyös, és egyes módszerek, például a crowdsourcing bizonyos esetekben egyes közigazgatási szervek, vagy az ország számára is előnyös lehet, ezzel valamennyi közadat nyílttá tételének követelése, különösen a várható hátrányok elemzése nélkül aligha indokolható.

A Fehér könyv által javasolt konkrét intézkedések:

- „Ki kell alakítani egy nemzeti adatpolitikát és hathatós gyakorlati intézkedéseket is kell hozni.” Alapkérdés, hogy mi legyen a javasolt nemzeti adatpolitika tárgyi és személyi hatálya, mi legyen a tartalma és a már létező médiapolitikával, informatikapolitikával, közigazgatáspolitikával stb. milyen viszonyban álljon. Ha nemzeti adatpolitika, akkor szükségképpen nem terjedhet ki csupán a közadatokra, hiszen a közadatokon és a közadatok forgalma csupán egy kis részét teszi ki a teljes nemzeti adatvagyonnak illetve adatforgalomnak. Másrészt a közadatok fogalma alá tartozó adatfajták egyre inkább megjelennek a vállalkozások és a lakosság adatállományaiban is.

A digitális konvergencia már évtizedekkel előbb nyilvánvalóvá tette⁶, hogy Magyarország ahhoz való alkalmazkodását szolgáló intézményrendszernek folyamatosan az ország teljes információhálózatát (nem a homályos tartalmú ökoszisztémát) kellene átfognia, amire eddig soha sem kerülhetett sor, miután a koncepcionáló munka mindig egyes, a korábbi számítástechnikai, média, informatikai, most éppen a magát „adatiparinak” nevező ágazatoktól, azok érdekeit érvényesítendő indult ki, és sosem állt rendelkezésre az egész ország érdekeit felismerni és képviselni tudó, elegendően erős hatalmi háttér. Hathatós intézkedésekre akkor lenne szükség, ha már tárgyilagos nem ágazati, például „adatipari”, hanem ország szintű elemzés, modellezés alapján világos lenne minek az érdekében kell a Kormánynak intézkednie.

- A törvényi szabályozás érvényre juttatásához további jogalkotás.
„létre kell hozni az ország adatvagyon-kataszterét⁷ és elérhetővé kell tenni...a nemzeti adatportálon.

Valamennyi közadat egyetlen rendszerben, egyetlen portálon történő forgalmazása – a forgalmazón kívül - azok számára kedvező, akik ezeket sok különböző szakterületre kiterjedően, meghatározott feladat megoldása érdekében adatbányászati céllal vagy adattöke sokcélú felhalmozása céljából szereznek meg. Az ágazati, például egészségügyi, turisztikai stb. célú adatfelhasználókat nem feltétlenül zavarja, hogy nem tudják ezekhez az adatokhoz a

⁶ Dienes István (1993): A System of National Information Accounts in Hungary. In: Proceedings of the XXI. Annual Telecommunication Policy Research Conference (TPRSC), October 2-4, Solomons, U.S. paper, slides <http://infostat.hu>

Dienes István (2003): Nemzetközi információmérlegek, Magyarország információmérlegei, 1990-2002. In: VIII. Országos (Centenárium) Neumann Kongresszus. Budapest. Előadások és összefoglalók. pp. 145-168. Publikáció, prezentáció <http://infostat.hu>

⁷A téma nem nevezhető újnak: magam a központi közigazgatási szervek adatbázisainak első felmérését 1979-ben értem meg: ez volt első feladatomban a KSH-ban Pesti Lajostól, a KSH elnökhelyettesétől.

– mondjuk – számosállat-állományra, vagy a készpénzforgalomra vonatkozó adatokat is ugyanazon a helyen beszerezni.

Magyarországon ilyen jellegű, Magyarországra irányuló, vagy különösen globális adatbányászati tevékenységnek egyelőre teljesen hiányzanak a szellemi feltételei is. A nagy országoktól és hatalmi centrumoktól eltérően, itt nagyon kevesen vannak olyanok, akik képesek lennének, szándékukban is állna ilyen nagy rendszerekben gondolkodni, nincsenek, vagy csak kivételesen akadnak ilyen funkciók, feladatok és főleg pénz. A jelentős költségkihatással létrehozható egységes portál tehát elsősorban a külföldi igények kiszolgálását könnyítené meg, és meggyorsítaná azt a folyamatot, melynek során a külföldi elemző központok majd egyre jobban, és végül a magyar szerveknél jobban értik meg a hazai folyamatokat, és fogalmazzák meg saját műveleteiket.

Ezek lehetnek nyomásgyakorlás piacszerzés, vagy kormányzati intézkedés érdekében, például követségi háttérbeszélgetés formájában, vagy követelések más formái a magyar szervekkel, az országgal szemben. Persze az érdekvérvényesítés piaci vagy más hatalmi központok részéről előfordul segítségnyújtás, tanácsadás, véleményezés formájában is, például EU jogszabály vagy nemzetközi szervi ajánlás kiadatása érdekében,

- „létre kell hozni a szükséges szervezetrendszer, ki kell alakítani a szervezetek közötti ésszerű feladatmegosztást.”

Végül a szerzők a társadalmi egyeztetésről szólnak, amely azonban Magyarországon problematikus: valamennyi, az infokommunikáció terén működő nagyobb egyesület, szövetség alapszabálya és működése szerint is lényegében ágazati vagy globális szakmai kijáró, érdekképviseleti szerv. Magyarországon egyelőre nem alakultak ki az olyan szervezetek, mint például a CPSR.

2. A Fehér könyv háttere

2.1 Mandátum

„Ez a gigantikus mennyiségű adat ma már az élet szinte minden területének fejlődésében meghatározó szerepet játszik...” „Ez azt mutatja, hogy mára az adatok a gazdaság és a társadalmi jólét növekedésének egyik legfontosabb hatóerejévé váltak.” Visszaélés azzal, hogy a fejlődés szónak pozitív konnotációja van. Valójában a digitalizáció pozitív konnotáció nélkül csak az élet minden területének az időben – de nem valamilyen minőségben és javunkra, a lakosság javára – történő megváltozásáról van szó.

A második állítás valótlan. Közismert például, hogy az Egyesült Államokban a legfontosabb jóléti mutatók értéke az elmúlt több mint két évtizedben nem növekedett tendenciaszerűen, miközben a digitális adatkibocsátás, adatforgalom az akkorinak nagyon sokszorosára nőtt. Ugyanezen idő alatt a digitális technika Magyarországon is dominánssá vált a szellemi tevékenységek terén, miközben a jólét és a gazdaság bizony időszakonként nem, vagy alig növekedett.

2.2 A Fehér könyv elkészítésénél alkalmazott módszer

„Fehér könyv kidolgozásakor módszertani szempontból a kormányzati stratégiai irányításról szóló 38/2012. (III. 12.) Korm. rendelet jelentett kiinduló pontot, melynek 34. §-a szerint

a fehér könyv egy szakpolitikai területről készített átfogó, más stratégiai tervdokumentum megalapozását szolgáló rövid vagy középtávú stratégiai tervdokumentum.” Az ágazat érdekeit képviselő NHIT által sugalmazott 1310/2015. (V. 21.) Korm. sz. határozat kiadásánál a Kormány – elődeihez hasonlóan - elkövette azt a hibát, hogy ágazati szakpolitika kidolgozását írta elő, a kidolgozandó szakpolitikák elsőkénti azonosítása helyett, ráadásul csak a „közadatok újrahasznosítását elősegítő egységes kormányzati adatpolitikára” kiterjedően, ahelyett, hogy a valóban stratégia-, politikaalakításra szoruló információhíztartást jelölte volna meg és annak kidolgozását nem egy ágazati érdekegyeztető – valójában érdekképviselői – szervezetre bízta volna. Áruklodó módon már a kormányhatározat is csupán a hasznok bemutatását írja elő.

2.3. A Fehér könyv hazai előzményei⁸

A szerzők adatpolitikán ebben az alfejezetben a Kormány közcélú és közhasznú adatokkal kapcsolatos politikáját értik. Ha azonban valaki az „adatipar” fejlesztését tűzi ki célul, politikájának nem lenne szabad csupán a közadatokkal foglalkoznia, hiszen azok előállítására csupán az „adatipar” kis részének tevékenysége.

2.4 A stratégiai terület lehatárolása

„A Fehér könyv elsősorban azokra a területekre fókuszál, ahol a legnagyobb a lemaradásunk a világ élvonalától, a széles körben ismert, jobban kezelt feladatokat inkább csak megemlíti.

”Ez a megközelítés alapvetően elhibázott, azt feltételezi, hogy a világban mindenki számára azonos versenypályákon mozgó szereplők vannak, akik azonos ágazati szabályok szerint szabadon és egyenlőként versenyeznek valamely közös célok – az EU, az ITU, az EUROSTAT vagy az OECD által definiált ágazati statisztikai mutatók - mielőbbi elérése vagy meghaladása érdekében, továbbá, hogy az országok eléggé hasonlóak.

Valójában azonban országok, hatalmi csoportok globális, pálya nélküli vetélkedéséről van szó, melyben a dominánsak a többiekkel offenzív módon^{9, 10, 11} a helyzetet érdekeik szerint

⁸A tágabb értelemben vett adatpolitika tervezése nem az 1990-es években merült fel először, ahogy a szerzők írják, hanem már a 70-es években és azóta több alkalommal is. Számos itt olvasható gondolat már akkor előkerült, sőt a maiaknál meghaladó elképzelések is a Statisztikai törvény, valamint a 70-es évek elejétől a Számítástechnikai Központi Fejlesztési Program, később az ezt követő Elektronikai Gazdaságfejlesztési Program tervezése és végrehajtása keretében. A Németh kormány idején az információgazdaság fejlesztése kulcsmomentumként került bele az ország távlati fejlesztési tervébe, ennek a kormánynak a Reformbizottsága pedig külön albizottságban fogalmazta meg javaslatait „az információkkal” kapcsolatban a jövő Antall kormány részére. 1991-ben egy, az ITB elődjeként funkcionáló tárcaközi Bizottság Kajdi József vezetésével egy ilyen, az új politikai rendszerben működő állam információhíztartását csak igen nagy vonalakban koncepcionáló anyagot fogadott el, melyet irányítással egy tárcaközi bizottság dolgozott ki. Később a KSH elnökhelyettese, Hüttl Antónia vezényletével is készült egy koncepció.

⁹Barack Obama (2016): State of the Union, 2016. https://www.youtube.com/watch?v=rPS_58oxXCc Letöltve 2016.07.01.

¹⁰Dienes István (2014): 2014. januári globális helyzetkép információpolitikai szemszögből. Kézirat. Készült az NFM Infokommunikációs Államtitkára felkérésére. 38 p..

Dienes István (2010): Hús ábra Magyarország információhíztartásáról az 1945. és 2008. közötti években.

Manuscript, Budapest, 25 p. 350 Kb. <http://infostat.hu>. 354 KB.

Dienes István (2001): Nil nocere. Kézirat. <http://infostat.hu>

¹¹ Dienes István (2014): Információpolitikák a világban. Kézirat, munkaanyag. Készült az NFM Infokommunikációs Államtitkára felkérésére. 22 p.

tematizálva, különböző módszerekkel igyekeznek olyan pályákra terelni, amelyeken haladva azok őket kiszolgáló és kevésbé lukratív szerepekbe tagozódnak. Ezzel szemben a nem domináns országoknak sajátos – nem ágazati jellegű – nemzeti érdekeik és céljaik vannak: azok miatt a nemzeti (nem komprádor) kormányok, meglévő adottságaikból kiindulva, őrzik országuk nemzeti szuverenitását, védik az állampolgárok biztonságát, az ország nemzeti vagyonát (ezen belül adatvagyonát, ezen belül a közadatvagyon), elősegítik a nemzeti vagyon (ezen belül persze a tőke jellegű adatvagyon is) gyarapodását, a belföldön elfogyasztott nemzeti jövedelem (nem a GDP) növekedését és tesznek még sok mást.

„A természetes személyekhez kapcsolódó adatok esetében az információs önrendelkezési jog biztosítása, az adatvédelem a legfontosabb feladat. Erre a területre nagy közfigyelem irányul, szabályozása, szervezeti háttere kiépült, ezért a Fehér könyv ezt a területet legfeljebb csak érinti.

Téves, szűk látókörű, a nemzet érdekeivel ellentétes álláspont. Kiépült ugyan de, hogyan? Az elmúlt évtizedekben a személyiségi jogok védelmezői háborút veszítettek: a személyiségi jog az Unióban abszolút alapjogból pénzügyileg mérlegelhető arányosság lett, létrejött a személyes-adat ipar, melynek az Unió méreteivel és növekedési ütemével is számol, és azt összességében támogatandónak ítéli.

Az – anyagban tudomásul sem vett - új uniós szabályozás¹² a nemzeti hatóságokat érdemi szabadságuktól jórészt megfosztja, megszünteti a korábbi hazai – amúgy komolytalan - bejelentési kötelezettséget is, és lényegében szabad utat enged a gátlástalan adatgyűjtőknek, és különösen a másodlagos és harmadlagos adatfelhalmozóknak, miközben a személyes adatok kezelése lényegében követhetlenné válik, a visszaélések pedig felderíthetlenné és szankcionálhatatlanná válnak. Ezáltal a világ népessége számos kisebb, nagyobb üzleti vagy más hatalmi központ által befolyásolhatóvá, zsarolhatóvá válik, e központok fokozatosan egyre több hatalomra tesznek szert, s ez a folyamat hosszabb távon szükségképpen a világ jelentős átalakulásához fog vezetni, amelyben az egyének és a kisebb államok egyre alárendeltebb szerepet fognak játszani.

A magyar állampolgárokra vonatkozó adatok messze túlnyomó része jelenleg már a Microsoft, a Google, a Facebook és más szervezetek birtokában – s ami még több - tulajdonában van, rajtuk keresztül számos más helyre eljuthatott. Az ezzel kapcsolatos nemzetvédelmi és nemzetbiztonsági kockázat a nemzetközi szervezetek véleményekkel indokolt sugalmaival teli világban a sok-sok szakértő figyelmét messze elkerülte, vagy megelégedtek látszatellenállással.

A személyes-adatvagyon a szélessávú hálózatokon lényegében ocsúért történő folytatólagos kivitele a belátható jövőben kizárja, hogy Magyarország önálló és saját érdekeit képviselő – azaz nem mainstream - adatpolitikát folytasson, hiszen az odakinn téglánként kivitt és felhalmozott adatvagyonnak akkora a hozadéka, mely lehetővé teszi annak a messze nem pusztán gazdasági célok érdekében történő továbbfejlesztését is, éppen egy egészen új, globális digitális világ megtervezése és létrehozása érdekében.

„A közérdekű és a közérdekből nyilvános adatok- az ún. közadatok - három szempontból is fontosak lehetnek.”

¹²http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2016.119.01.0001.01.HUN&toc=OJ:L:2016:119:TOC Letöltve 2016.07.01

Fontosságukat az anyag összeállítói részletesen a háttéranyagban sem levezetett mainstream klisékkel indokolják: átláthatóság, korrupció elleni küzdelem, elszámoltathatóság, társadalmi részvétel, miközben egyetlen szóval sem említik az előző bekezdésben említetteket és másokat.

Vajon mit érhet a „gazdasági és társadalmi jólét szempontjából szükségesen szabadon, akadályoktól mentesen elérhető és felhasználható közadatok” frázisa, ha ezeket az adatokat akármelyik és akárhány, az országgal, nemzettel, az itt élők bármilyen csoportjaival szemben ellenséges érzületű műveleti központ is képes lesz felhasználni, például valamely kisebb csoportnak, vagy akár az ország értelmiségének, mesterségesen generált „magyar tavaszok” zavargásai folyamán történő megsemmisítésére, vagy békeidőben történő ellehetetlenítésére, avagy pont ellenkezőleg, egyes csoportok kiemelésére.¹³

„A közadatok újrahasznosításának nevezett területen a legnagyobb hazánk elmaradása. Ezért ezzel foglalkozik leghangsúlyosabban a Fehér könyv.”

Emellett azonban a Fehér könyv nem tartalmaz olyan adatokat, amelyekből a tényleges helyzet kiderülne: hányan igényelnének, milyen közadatokot, vajon milyen forintban mért piaci és állami kereslet mutatkozik ezek iránt belföldön és külföldön és kik a vevők/átvevők? Ez ismert módszerekkel pontosan mérhető lenne. Ha nincs belföldi fizetőképes kereslet, miért áldoznánk erre állami pénzeket? Könnyítsük meg állami pénzből a magyar adattöke kivitelét, mert annyira bővében vagyunk, vagy támogassunk esetleg önmagában, a költségek átvállalása nélkül piacképtelen hazai vállalkozásokat?

„Magyarország csatlakozott a Nyílt Kormányzati Együtműködéshez.”

Csak üdvözölni lehet, ha a magyarországi közszféra a magyar állampolgárok számára az a szükséges mértékben feltárul előttük. Másrészt minél inkább részletekbe menően tárul fel a közszféra egésze a külföldi hatalmi centrumok előtt, annál több lehetősége nyílik azoknak arra, hogy saját érdekükben beavatkozzanak. Eszükkel élve, nem szokták a lehetőségeket kihasználatlanul hagyni.

Nem ismerek olyan objektív elemzést, amely alapján a csatlakozás megtörténhetett. Feltehetőleg a kormányzati informatika vezetői láttak ebben olyan ideológiai lehetőséget, amelynek segítségével több pénzhez juthattak. A Kormány kockázatmentesnek vélt módon humorítani akart. A saját szervükön, ágazatukon túli veszélyeket nem észlelték.

2.5 A nemzeti adatpolitika meghatározása

„Nemzeti szinten az adatpolitika elsősorban az állami intézményrendszerhez tartozó, tehát alapvetően közfeladatot ellátó szervezetek összessége által folytatott adathozzáférési gyakorlatok vonatkozásában deklarálja a legfontosabb működési elveket.”

A nemzeti adatpolitika meghatározása a dokumentumban még az ágazati szemlélethez képest is egészen szűk látókörű, szűken határozza meg a politika személyi és tárgyi hatályát. Verbatim: ha a politika nemzeti, akkor a lakosság, a költségvetési szervek, a vállalkozások és a

¹³Az, hogy már a második világháború idején a KSH népszámlálási adatait használták fel a kitelepítések előkészítésére, a béke hetvenegyedik évében súlytalan közhely.

non-profit szervezetek, továbbá a magyarság külföldi egységeinek tulajdonában lévő adatvagyonra is ki kell terjednie mind tárgyi, mind személyi vonatkozásban.

Egy nemzeti információpolitika és szakpolitikái tekintetében a tárgyi hatályt illetően az ENSZ, a Világbank és az OECD által kidolgozott SNA¹⁴ (System of National Accounts) stabil és statisztikai valamint számviteli szempontból jól definiált, stabil fogalmaiból, az *információs termékekre* és *szolgáltatásokra* kidolgozott szatellitájára a SNIA-ból^{15 16 17 18 19 20 21}, valamint a nagy nemzetközi elemző központok az információs tranzakciókra vonatkozó fogalmaiból^{22 23 24 25 26 27} kell kiindulni, hiszen elsősorban nem véleményeken, hanem tényadatokon alapuló, nemzetközileg összehasonlítható, országos mikro és makro szintű elemzésre törekszünk.

Az elemzéshez adatokra van szükség. Az információs tranzakciók²⁸, folyamatok mindegyikének együttes, mérlegszerű számbavétele, elemzése nélkül semmilyen komoly

¹⁴European Commission, International Monetary Fund, Organization of Economic Development, United Nations, World Bank (2008): System of National Accounts, 635 p.

<http://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/SNA2008.pdf> Letöltve 2016.07.01.

¹⁵ Dienes István (1993): A System of National Information Accounts in Hungary , In: Proceedings of the XXI. Annual Telecommunication Policy Research Conference (TPRSC), October 2-4, Solomons, U.S. (1993)

<http://infostat.hu>

¹⁶Dienes István (1994): National Accounting of Information. Reference Manual of SNIA Version 1.1.

Manuscript, Berkeley-Budapest, 330 p. <http://infostat.hu/publikaciok/94-ssniav.pdf> Letöltve 2016.07.02.

¹⁷ Dienes István (2015) Nemzeti információs számlák. 1.2 verzió. Kézirat

¹⁸

¹⁹ Dienes István (1992): Knowledge Stocks and Information Flows in Hungary 1945-1990. An Implementation of the System of National Information Accounts and its Application to Policy Assessment and Policy Making. Appendix i-ii-iv, 196 p., Supporting material 61 p. <http://infostat.hu>

²⁰ Dienes István (2012) A Meta Study of 26 “How Much Information” Studies: Sine Qua Nons and Solutions. International Journal of Communication 6, pp. 874–906 <http://ijoc.org/index.php/ijoc/article/view/1357/737> Letöltve 2016.07.06.

²¹ Dienes István (2014): SNIA v.2.0. Információstatisztikai fogalmak. Kézirat. Készült az NFM Infokommunikációs Államtitkára felkérésére. 36 p

²² Martin Hilbert (2012): How to Measure “How Much Information”? Theoretical, Methodological, and Statistical Challenges for the Social Sciences. International Journal of Communication 6 (2012), 1042–1055. Letöltve 2016.07.06.

²³Gantz, J. F., Chute, C., Manfrediz, A., Minton, S., Reinsel, D., Schlichting, W., et al. (2008). The diverse and exploding digital universe: An updated forecast of worldwide information growth through 2011. Framingham, MA: IDC (International Data Corporation), sponsored by EMC. <http://www.emc.com/leadership/digital-universe/expanding-digital-universe.htm> Letöltve 2016.07.01.

²⁴ Cisco Systems. (2008). Global IP traffic forecast and methodology, 2006–2011 (white paper). Retrieved from http://www.hbtf.org/files/cisco_IPforecast.pdf Letöltve 2016.07.01.

²⁵ Short, J. E., Bohn, R. E., & Baru, C. (2011). How much information? 2010: Report on enterprise server information. Global Information Industry Center at the Graduate School of International Relations and Pacific Studies, UC San Diego. Retrieved from http://hmi.ucsd.edu/howmuchinfo_research_report_consum_2010.php Letöltve 2014.10.05

²⁶ CISCO. The Zettabyte era. Trends and analysis (2016)

<http://www.cisco.com/c/en/us/solutions/collateral/service-provider/visual-networking-index-vni/vni-hyperconnectivity-wp.html> Letöltve 2016.07.03.

²⁷ Ericson (2016) Mobility report. <https://www.ericsson.com/res/docs/2016/ericsson-mobility-report-2016.pdf> Letöltve 2016.07.03

²⁸ Az SNA egyik alapfogalma a jószágokkal végzett *tranzakció*. Egy gazdasági egység információhátartásában számos *információs tranzakció*, azaz olyan tranzakció történik, amely a gazdasági egység adatvagyonára gazdasági érték (HUF) vagy természetes (bit) egységekben mért mennyiségének megváltozásához vezet. Ide tartoznak például valamely információs termék vagy szolgáltatás előállítás, kibocsátása, forgalmazása, felhalmozása,

vállalati vagy nemzeti adatpolitika nem definiálható és következményei nem elemezhetők. Az egzakt számbavétel nem valósítható meg a termékek és szolgáltatások egyes példányainak szigorú statisztikai és számviteli szabályok szerinti számbavétele nélkül.^{29 30}

Politika tárgyaként pusztán az adathozzáférést megjelölni a Kormány cselekvési körének jelentős és teljesen indokolatlan korlátozását jelenti, amelynek haszonélvezői csak azok lehetnek, akik szabályozatlan és korlátozatlan tevékenysége egyébként az ország, az állam érdekeit sérti.³¹

„Az adatok e tekintetben közjavaknak minősülnek,....”

A közjavak általános fogalmát az SNA definiálja. A felületes „Az adatok” kifejezés az SNA és az SNIA szerint nem velük konform egzakt kategória, „a közadatok”, egy fogalom, s mint ilyen, nem minősíthető sem közjóságnak, sem nem közjóságnak. A minősítés csupán egyes, világosan azonosított adathordozó-példányokra, vagy jogokra azaz konkrét jóságokra végezhető el. Amennyiben jogszabály, vagy jogalkalmazó mégis elvégzi ezt, zavaros helyzet keletkezik, amely a zavarosban halászókat örömmel tölti el.

„...melyek vonatkozásában magasabb átláthatósági követelmények érvényesülnek, ezért a nemzeti adatpolitikai dokumentumok kevésbé az adatvédelemre, mint inkább a nyílt hozzáférésre, illetőleg az adatok ingyenes vagy költségalapú biztosításának kérdéseire fókuszálnak.”

A külföldi, nemzeti adatpolitikával foglalkozó dokumentumok - a nemzetközi statisztikai együttműködés során az évek folyamán kialakult véleményem szerint - azért fókuszálnak kevésbé az adatvédelemre, mint a valójában eufemisztikus „hasznosulásra” (kinek is hasznosul?), mert az azokat indukáló nemzetközi dokumentumok a globális hatalmi központok érdekeinek megfelelően az adatkivitel (a központok szempontjából behozatal) előmozdítását szorgalmazzák.

„De a nemzeti adatpolitika fogalma még ennél is kiterjesztőbben értelmezhető, amennyiben abba az állami intézményeken túli olyan adathozzáférési gyakorlatok is beleértendők, mint az ország teljes adatvagyonára jobb hasznosulásának ösztönzése, bármilyen – tehát nem csak állami – nyílt adatok közzétételének támogatása, továbbá az adatechnológia oktatása, az adathasznosítással kapcsolatos kutatás-fejlesztés és innováció ösztönzése, a köz- és privát szféra együttműködésének segítése, adatszabványok kidolgozása, jogi akadályok elhárítása.

Az anyag összeállítói még a nemzeti adatpolitika szó szerinti valódi fogalmához közelebb jutva sem tartják említendőnek a védelmi és a K+F-en messze túlmutató és a legnagyobb perspektívával rendelkező nemzetfejlesztési feladatokat, csupán a nemzetközi szervezetek dokumentumaiban szereplő sémákat ismétlik.

fogyasztása, termelőeszköz-kénti, alkatrész-kénti vagy tőkejóság-kénti felhasználása, kivitele, vagy behozatala és mások

²⁹ Az információs termékpéldányok készletezhetők, tartósan fennmaradhatnak, a digitális szórt vagy vezeték nélküli vezetett elektromágneses jel-példányok átadása/átvétele viszont szolgáltatás(példány), mely maga nem készletezhető.

³⁰ Dienes István (2014): SNIA V.2.0.1 Információstatisztikai kérdőívek.

Munkaanyag. Kézirat. Készült az NFM Infokommunikációs Államtitkára felkérésére. 144 p.

³¹ Különösen igaz ez amiatt, hogy a hozzáférés a magyarban egyszerre jelent jogot és a tények egész csoportját, amelyek során a hozzáférő vagy valamely digitális hordozón lévő bitekhez ugyan hozzáfér, de az nem kerül teljesen hatalmába, például hozzáadhatja egy másik adathoz, vagy pedig a hozzáférés során egy példányát teljesen a hatalma alá kerül, például egy másolati példányhoz jut.

„A *nemzeti* jelzőnek nyilvánvalóan arra kell utalnia, hogy az adatpolitikáról szóló stratégiai dokumentum egy egész ország szemszögéből foglalkozzon a kérdéssel – beleértve az állami és az államon kívüli társadalmi és gazdasági szereplőket egyaránt. A Fehér könyv ezért egy ilyen adatpolitika-fogalmat használ, amely tehát lefed minden, az országban előállított adatok állami feladat ellátó és közszolgáltató vagy azon túli társadalmi és gazdasági célokra történő hasznosítása érdekében folytatott tevékenységet.”

Nyilvánvaló, hogy a nemzeti politikának a nemzet érdekében és ezért a nemzet szemszögéből megfogalmazottnak kell lennie. Éppen emiatt tarthatatlan az a megközelítés, mely adatpolitika alatt csupán a Magyarországon lévő adatvagyon (valójában információs termék és szolgáltatáspéldányok) *nem specifikált hasznosító* számára történő „hasznosításának” kormányzati kezelését irányozza elő és ezáltal a Kormányt megfosztja attól, hogy más olyan tranzakciókat szabályozzon, amelyeket egyébként más ágazatokban amúgy is megtesz.

„A nemzeti adatpolitika ebben az értelemben azokat a döntéseket és intézkedéseket foglalja magában, amelyek célja megteremteni az országban az információk kezelésének és felhasználásának koherens környezetét, az ún. nemzeti adat-ökoszisztémát.”

A magyar kormány feladata nem lehet valamilyen, a nemzetgazdasági elszámolások, az államháztartás fogalmaitól teljesen független, egzakt módon nem definiált, ágazati célú „nemzeti adat-ökoszisztéma” megteremtésére irányuló adatpolitika létrehozása, hanem a Kormány politikájának tárgyaként az ország információháztartásának olyan irányú átalakítását kell kitűzni, amelynek révén az ország, a nemzet nagy sorskérdései válnak megoldhatóvá, vagy kezelhetőbbé. Ennek szakpolitikáit is ki kell dolgozni.

„Az *elsődleges adathasznosítás* kifejezést a Fehér könyv az állami és az önkormányzati közfeladat-ellátás keretében rögzített vagy gyűjtött adatoknak a közfeladatot ellátó szervek általi felhasználására alkalmazza.”

A kifejezés szerencsétlen. A valamely szerv által végzett adatgyűjtés tervezése során csak az adatgyűjtés és cél szerinti feldolgozása költségeit lehet számba venni, az adatok későbbi ad hoc felhasználásának költségeit legfeljebb meghatározott időtartamra becsülni lehet.

Nagyobb baj, hogy a szervben végzett statisztikai vagy közigazgatási célú adatgyűjtés során végzett információs tevékenység során közgazdasági szempontból más eredmény (termék vagy szolgáltatás) keletkezik, mint a már digitális formában létező adatállomány felhasználásával nyújtott szolgáltatások során. E két tevékenység felhasználói köre, és a felhasználás jellege (végső felhasználás vagy termelőfelhasználás) is jelentősen különbözik.

Miután a közigazgatási adatbázisok tőkejószágok, azokról másolat szolgáltatása minden joggal a piaci szektor részére *ingyenes vagy nem piaci áron történő tőkejutatásnak* minősül, ami külföldi megrendelők esetén pusztán gazdálkodási szempontból is teljesen indokolatlan, bárhog is szól az EU szabályozás.

Egy olyan közigazgatás továbbá, amely adatgyűjtéseinek már tervezése során számol mind az egyszeri, vagy ismétlődő közigazgatási feladattal, mind a tervezett és ad hoc piaci igényekkel, egészében *aligha lenne nevezhető valódi végső fogyasztásra termelő gazdasági egységnek*, és e minősítésnek a szervezet gazdasági-számviteli rendszerében is tükröződnie kellene.

Másrészt felmerül a kérdés, hogy egy ilyen adatigényt nem inkább a piaci szektorból történő megrendeléssel kellene-e kielégíteni. Az adat a szervek által nem tervezett, utólagos ad hoc adatfelhasználását semmi esetre sem lenne célszerű elsődlegesnek nevezni.

„A nemzeti adat-ökoszisztéma az állami és önkormányzati szervekből, kutatóintézményekből, a lakosságból, a vállalkozásokból és más nem kormányzati szervezetekből (NGO), továbbá az említettek adataiból, szakembereikből, együttműködéseikből, támogatásokból, jogi, szabványosítási, oktatási, műszaki infrastruktúráiból álló olyan rendszer, melyben különböző szereplők egyszerre megrendelői ésszolgáltatói egymásnak; ilyen módon kölcsönösen függenek egymástól, amely miatt csak együtt változhatnak, illetve fejlődhetnek.„

Ez pontatlan definíció vagy valami definiálatlan a körülírása.

Igaz ugyan, hogy mindkét irányú függés tapasztalható, de a közadatokat *szolgáltató és felhasználó* lakosok, vállalkozások és közintézmények mégsem tárgyalhatók és szabályozhatók úgy, mintha e sokaság homogén lenne, ugyanis különböző tranzakciók során különböző jogaik és kötelezettségeik, és főleg, *minden tranzakcióban ellentétes érdekeik vannak*. Nem igaz, hogy csak együtt fejlődhetnek, *egyes ágazatok éppen vevők vagy eladók rovására fejlődhetnek*, amire a történelem számos példát ismer az osztrák magyar XIX. századi gabonakereskedelemtől kezdve a banánköztársaságokig. A Facebook úgy vált sokszáz milliárdos céggé, világhatalommá, hogy ügyfelei közben aligha fejlődtek (legalábbis ennyit), rovásukra, a tőlük ingyen megszerzett adataikból vált sokszáz milliárdossá.

Tényszerűen alapértelmezésben az adatszolgáltató, például magánszemély (a Facebookolók jó része által észre nem vett) érdeke, hogy minél kevesebb ráfordítással, de esetleg akár ellentételezés mellett tegyen eleget kötelezettségének és önmagát minél kevésbé szolgáltassa ki, azaz minél kevesebb adatot adjon ki magáról, minél drágában. Az adatgyűjtő minél több adatot szeretne minél olcsóbban. Évtizedek óta ismert a sweepstake.

A vevő és az eladó összemosása, ellentétes érdekeik elhallgatása, a lakosság félrevezetése nemcsak az infokommunikációs ágazatok sajátja. A szolgáltatók egy másik trükkje, hogy előszeretettel nevezik magukat „a piac”-nak, melynek nevében az állammal szemben követelésekkel lépnek fel, pedig csupán a piac egyik felét, a kínálati oldalt képviselik. A polgáraihoz hű állam elsősorban a polgárai érdekeit képviseli és elsősorban a fogyasztókkal szövetkezik, a korrump vagy korporatív állam elsősorban a szolgáltatókkal.

2.6 A Fehér könyvben alkalmazott fogalmak rendszere

A korábbiakban már több helyütt szóvá tettem azt, hogy az alkalmazott fogalmi rendszer alkalmatlan a Kormány előtt álló valódi feladat, a nemzet, az ország információhálózatásával kapcsolatos politikájának megfogalmazása és megvalósítására. Itt néhány további problémára mutatok rá.³²

³²Az 1. ábra szerint a statisztikai adat közérdekű adat, azonban a Statisztikai törvény szerint a háromnál kevesebb adatszolgáltatótól származó, vagy az adatszolgáltató azonosítását más módon lehetővé tevő statisztikai adatok kiszolgáltatása tilos, tehát közérdekű adatként ezeket nem érdemes kezelni. Problematikus a magánadat szó itteni használata, miután nem világos, hogy a „magán” kifejezés azt jelzi, hogy az adat magánszemélyre vagy az adatalanyra vonatkozik, vagy azt, hogy az adatalany minőségétől függetlenül az adattal kapcsolatos jogok, vagy adatpéldány kinek a tulajdonában állnak.

3. Helyzetelemzés

3.1 A szakterület társadalmi-gazdasági jelentősége

3.1.1 Az adat-előállítás társadalmi és gazdasági jelentősége

Ebben a pontban a szerzők nem a közadatok, vagy valamely közadatok előállításával foglalkozó ágazat jelentőségével foglalkoznak, hanem a digitalizációval kapcsolatos néhány tényt hoznak fel.

Ezek közül *nem igaz*, hogy az adat korlátlanul előállítható erőforrás, de önmagában értéktelen. Ha előbbi így lenne, nem lennének költségei, ha utóbbi így lenne, az előterjesztőknek nem lenne miről írniuk.

Természetesen, a nyers adat, az adat-nyersanyag (például az országból naponként petabyte-os nagyságrendben kivitt személyes adatok) ugyanúgy, mint más nyersanyagok, számos lépcsőben feldolgozásra kerül, azonban *az adatnyersanyag ugyanúgy nélkülözhetetlen gazdasági érték, mint a különböző ércek vagy a víz.*

Katasztrófális, hogy a NHIT szakértői egy kormányelőterjesztésben ilyet leírhattak és az eddig mindenütt átment. Amikor *közgazdászok már régen felismerték, hogy éppen a nyersanyagokért folytatott küzdelem indukálja időről időre a világ újrafelosztására irányuló kísérleteket. Most éppen a virtuális világért folyik a küzdelem, amelynek birtokában lévő a valódi világ urai lehetnek.* És ennek megfelelően ma is egyes, a Nyugattól függetlenségre törekvő országok, mint Kína, Oroszország és mások, tiltják a Facebook, és más nyugati, például levelező rendszerek használatát és ezzel sikeresen akadályozzák meg adatnyersanyagaik értéken aluli kivitelét.

3.1.2 A közadatok újrahasznosításának társadalmi-gazdasági jelentősége

„... a hatalom nem az információ, hanem annak megosztása...”

A mellékletben a fogalmi „meghatározásokban” (ezek nem meghatározások, hanem csak szövegek) körülírt „az információ” (nem beszélek itt a Shannon-féle, a Kullback-féle és más pontos információfogalmakról) pusztán *egy homályos fogalom, mely nem hatalom, és a megosztása sem az.* Ez az alfejezet nem más, mint egyike annak a sok – ma már talán százezernyi – meggondolatlan, felületes szövegnek, amelyek évtizedek óta bosszantják értő olvasóikat.

Az „információ hatalom” elv pontatlan megfogalmazása a tényeknek. A tények pedig az SNA-n alapuló számvitel szerint (is) azok, hogy az információs termékek és szolgáltatások jószágok, van használati értékük és lehet piaci értékük, lehetnek forgalomképesek, a termékek felhalmozásra és tőkejószágkénti felhasználásra alkalmasak, és erőforrás jellegűek, és mindez számbavehető és számbaveendő.

Akinek vannak erőforrásai, bármilyenek, az képes vkire, vmire hatni, tehát annak van hatalma, akinek nincsenek, annak nincs. Az erőforrás ésszerűen visszerhes átadása (esetleg

megosztása) esetén és fejében a tulajdonos cserébe más, esetleg több erőforráshoz jut a tranzakciótól függően.³³

Az az állam, amelynek vezetői külső rábeszélésre vagy naív eszmék által vezéreltetve nem veszi észre, hogy adatai erőforrások, amelyeknek mérhető értékük van, és amelyekkel éppen ezért megfontoltan és ésszerűen kell gazdálkodni, el fogja tékozolni hatalma alapjának a részeit, pedig az államok hatalom nélkül nem képesek létezni. Ez nem csupán tradicionális világkép, hanem igaz is. A jó adatgazda persze nem csupán őrzi adatait, ahogy a dokumentum szerzői gúnyosan élcelődnek, hanem gazdálkodik is vele.

„A nyílt hozzáférésű adatok potenciális gazdasági haszna bizonyíthatóan jelentős.”

„a nyílt adat használata több, mint évi 3000 milliárd dollárt adhat a globális gazdasághoz.”

Pongyola fogalmazás: dollárok a gazdasághoz csak úgy nem tudnak hozzáadódni (kívülről, honnan? Ahonnan jönnek az nem gazdaság?), a „globális gazdaság” nem értékkel rendelkező indikátor, ahhoz nem lehet semmit hozzáadni. Ha a szám valós, akkor feltehetően árbevétel-többletről van szó, amit a vállalkozói szektor nyílt adatok megszerzésével és felhasználásával elért. *A globális gazdaság azonban a magyar kormány számára irreleváns: ha nemzeti és nem komprádor kormány, akkor nem a globális gazdaságot kell fejlesztenie, hanem a magyart.*

Másrészt ez a szám éppen azért lehet oly nagy, mert a vállalkozóknak a felhasznált közadatok tényleges értékét nem kellett fedezniük, miután nyílt adatként szerezték meg, és így a *termelési költségeik egy részét egyszerűen áthárították a nyílt adatokat rendelkezésükre bocsátó államokra, végső soron az adófizetőkre.* Az ilyen ágazati vállalkozók az adófizetőkötől jutnak ellentételezés nélküli jövedelemhez.

Az ebben a fejezetben bemutatott valamennyi adat csupán arról tanúskodik, hogy *valamely vállalkozók a Földön az ingyen megszerzett közadatok segítségével busás haszonhoz jutottak,* amiből az lenne a meglepő, ha nem így lenne. Egyetlen olyan adat nincs azonban, amely azt mutatná be, hogy állami adatok nyílttá tétele milyen hatással volt a *hazai vállalkozókra.*

„De magának az adatgazda szervnek is hozhat hasznot a közadataik szolgáltatása, mivel a visszajelzések javítják az adataik minőségét.”

A 3000 milliárd dollárhoz képest az állami adatok *minőségének kimutathatatlan mértékű és értékű általános javulása* elég csekély ellentételezésnek tűnik. A KSH-ban eltöltött 18 év alatt egyébként egyetlen ilyen visszajelzésre sem emlékszem, biztos nem volt sok.

„Közvetlen számszerűsíthető haszonként jelentkezik a gazdaság élénkülése.”

Az Egyesült Államok, mint gazdag ország megteheti, hogy az időjárásipart támogassa világszerte. Nem láttam azonban olyan elemzést, amely arról szólna, hogy ebből *a támogatásból ki mennyivel részesült, és melyek a következményei az Egyesült Államokra és más országokra nézve* annak, hogy az időjárásipar éppen így épült ki, ahogy kiépült. Mindenesetre az időjárásipar a katonai-ipari komplexum újtechnológiai fejlesztéseinek

³³ A nem közzéadás Cerf a fogalmak tartalmával és a mindennapi tapasztalatokkal szembemenő gondolata akkor lenne nem megfogadásra, hanem kritikára érdemes, ha azt a történelmi példái részletes elemzésével alá is támasztaná.

mellékterméke, melynek termékeit a komplexum visszahasznosítja, Magyarország pedig nem az Egyesült Államok.

Magyarországnak nem általában „a gazdaság” élénkülésére van szüksége, hanem arra, hogy például, a magyarországi GNI (nem a GDP), különösen a magyar tulajdonú vállalatok jövedelme nőjön. Ellenérdekeltek vagyunk abban is, hogy feldolgozatlan adatnyersanyag, kerüljön külföldre, illetve társadalmi-gazdasági kihatásaiban végső soron kifejezetten Magyarországra káros, vagy a „szellemi környezetet” terhelő információs termékek és szolgáltatások³⁴ kerüljenek belföldi kézbe, amelyek a „szennyező fizet” elv alapján történő terhelése is indokolt. Ez a fontos, nem az „adatok szabad áramlása”.

„A kormányzati szolgáltatások minőségének javulása”

A közadatok kinyitásán keresztül közvetett módon jelentkező gazdasági és társadalmi hasznokra bemutatott példák nem bizonyító erejűek.³⁵

„Visszaélések, pazarlás, korrupció csökkentése”

A korrupció általános mértéke nehezen mérhető, meghatározott mértékű csökkenését vagy növekedését határozottan valamely tényezőnek, így éppen a közadatok valamilyen mértékű nyílttá válásának tulajdonítani kockázatos feladat. A felületes plauzibilitás még nem jelenti azt, hogy itt bizonyított, jelentős kihatású, valóságos összefüggés áll fenn. A bemutatott példák³⁶ nem jelentik azt, hogy ezeket itt, Magyarországon is szükségképpen követni kellene, és pláne nem jelentik azt, hogy valamennyi állami adatot Magyarországon nyílttá kellene tenni.

3.2 Alkalmazási területek

Az ePSI Platform nyilván hasznos piacinformációs metaadatokat tartalmazó rendszer, létrehozása és létezése azonban nem bizonyítja sem azt, hogy Magyarországon helyes lenne az állami adatokat általában nyílttá tenni, sem ellenkezőjét.

Az Európai Bizottság 2014. évi közleményében meghatározott szakterületek nem más, hanem az Európai Bizottság szemszögéből elsődleges fontosságúak, amely állásfoglalást nyilván

³⁴ Magyar szoftverfejlesztők például résztvettek abban az uniós projektben, melyben holland vezetéssel egy olyan kereskedelmi rendszert hoztak létre, melynek segítségével a holland virágkertész ágazat megszerezte a magyar piacot, nagyrészt kiszorítván onnan az egykor prosperáló magyar ágazatot. A káros hatású adatok közé tartoznak továbbá például a destruktív, a lakosság egészségi állapotát illetve mentális egészségét bizonyítottan rontó adatok (pl. a dohányzást propagáló hirdetések).

³⁵ Az, hogy a dániai gépjármű-nyilvántartás olyan adatokat is tartalmaz, amelyeket a gépjármű-kereskedők is fel tudnak használni, és ezt a nyilvántartást valamikor megnyitották, nem jelenti azt, hogy ettől a gépjármű-nyilvántartás adatai maguk jobb minőségűek lettek és hogy a megnyitástól lettek jobb minőségűek. Az atmc.jp és az osztrák kerekesszékes alkalmazási oldal nem javította a kormányzati szolgáltatás minőségét, hanem maga állt elő új, a kormányzatira épülő szolgáltatással.

³⁶ Az, hogy az állami egészségbiztosítóhoz benyújtott igények adatait az Egyesült Államokban közzétették, az ottani rendszerben lehetővé tették a racionális és hasznos döntés, amennyiben a döntés valamennyi lényeges körülmény (csak például, az orvosi vállalkozások és beszállítók indokolt mértékű üzleti titkai, a nyílttá tétel és a nyíltság fenntartásának költségei) mérlegelése alapján történt. A politikai pártok támogatóiról összeállított, és a elsősorban a pártküzdelmekben sikeresen felhasználható adatbázis – a szerzők szerint - a nagyközönség számára is hozzáférhető – tehát nem csak állami – adatokból készült.

értékelni kell a magyarországi teendők meghatározásánál, automatikusan követni azonban nem szabad.

3.3 Stratégiai környezet

Ebben a fejezetben a szerzők az „adatpolitikával” összefüggő, nemzetközi és hazai információpolitikai dokumentumokat szándékoznak felsorolni.

A nyugati világ (és más hatalmi csoportosulások) stratégiai dokumentumait végre már minden alkalommal elszakadva a frázisok szintjétől, mélyrehatóan és a magyar nemzeti (nem a magyar ágazati) érdekekből és lehetőségekből kiindulva kellene elemezni, és meghatározni az ezekkel kapcsolatban ajánlatos politikákat. Az ilyen dokumentumok elkészítésében és módosításában résztvevő apparátust pedig fel kellene készíteni e munkájára.

Magyarországon ez eddig csaknem egészen elmaradt³⁷, e dokumentumokat a szakértők és nyomukban a Kormányzat úgy szemlélik, mint a „fejlett” világ olyan előírásait, melyek gondolkodás nélküli követése az egyetlen esély Magyarország számára, hogy közelebb jusson ehhez a világhoz, jóllehet ezeket kidolgozóik a világrend fenntartása és saját céljaiknak megfelelő átalakítása érdekében mások magatartását meghatározandó fogalmazzák meg. Ez kiderül nem csupán tartalmukból, hanem szorgalmazóikból, kidolgozóikból, a dokumentumok közzétételi időpontjainak sorrendjéből, abból, hogy az ezzel kapcsolatos projekteket kik finanszírozzák és sok másból is. Az ágazatok e nemzetközi dokumentumokat saját hazai pozícióik erősítésére használják fel.

Sajnos Magyarországon az infokommunikáció terén sem alakult ki egyelőre a nemzeti érdekeket felismerni, megfogalmazni és a közbeszédbe bevinni képes és szándékozó elemzői-, és médiagárda.

Miután a közadatok kérdését önmagában nem, csupán az ország információháztartása keretében lehet vizsgálni az összeállítás eleve hiányos, a nemzetközi részből hiányzanak, igazán csak például, az OECD, a WTO, az UNCTAD dokumentumai.

3.4.1 Legfontosabb uniós normák

A PSI irányelv érthető okból kizárólag a közadatok olyan másodlagos hasznosításával foglalkozik, „amely kívül esik azon a közfeladat ellátása keretén belüli eredeti célkitűzésen, amire a közadatokat előállították.” „...nem vonatkozik a közigazgatási szervek közötti, kizárólag közfeladataik ellátása keretében történő adatszerésre...”

Az Unió jogászai – helyesen - nyilván felismerték, hogy a nemzeti szakigazgatások számos nemzeti törvény által szabályozott alapműködésébe történő beavatkozás meghaladná erejüket, éppen ezért kívánják a közadatok „hasznosítását” onnan kivonni. A PSI tartalmi előírásai egyébként számos ponton illeszkednek a korábbi hazai gyakorlathoz, és a hagyományos, nem digitális állam szektoraihoz és képéhez. A jelen dokumentumban vázolt törekvés ezzel szemben azon régi törekvések sorába illeszkedik, amelyek megkísérik a közigazgatást informatikai folyamatok optimalizálásával átalakítani, jóllehet a közigazgatási informatika és fejlesztése nem cél, hanem eszköz.

³⁷ Dienes István (2014): Információpolitikák a világban. Kézirat, munkaanyag. Készült az NFM Infokommunikációs Államtitkára felkérésére. 22 p.

Az INSPIRE irányelv a területhez köthető állami funkciók brüsszeli átvételének előkészítésére alkalmas. Könnyebb és több haszonnal járó terület, mint a személyhez fűződő feladatok átvétele.

3.4.2 Magyar szabályozási környezet

Az összeállítás nem vesz tudomást arról, hogy az új uniós adatvédelmi normatíva szükségképpen az infotv módosításával fog járni.

3.5 Nemzetközi példák

Nagy Britannia, Franciaország példáit az összeállítás szerzői részleteiben nem ismertetik, és például állítják, de – azon túl, hogy ezek az országok olyan intézkedéseket hoztak, amelyeket a szerzők is javasolnak - nem közlik, miért lehet ezeket az országokat olyan országoknak tekinteni, amelyek adatpolitikája jól működik, miért lehet ezeket sikeresnek nevezni.

Érdekes lehetne tanulmányozni, hogy a digitalizáció folyamatában mely országban meddig látnak vagy vélnek látni előre. Például a „gépek által újrahasznosítás” előregondolása SNIA keretben évtizedes távlatban - véleményem szerint - meglehetősen irrelevánssá tesz számos mai problémafelvetést és projektet.

3.6 Kormányzati finanszírozási modellek

„Világszerte folynak a viták arról, hogy a közadatok megosztása és hasznosítása tekintetében milyen pénzügyi modell lenne a legcélravezetőbb. Az adatok értékesítéséből közvetlen bevételek szerzését támogatók a minőségi adatok előállításának magas költségére hívják fel a figyelmet, kiemelve az ilyen állami szolgáltatások hosszú távú pénzügyi fenntarthatatlanságát. **Egyre inkább terjed azonban az az álláspont, hogy az ingyenes vagy határkölségen történő, újrahasznosítási célú adatszolgáltatás nagyobb haszonnal jár, mint a közvetlen bevétel szerzés.**”

Nagyobb haszon, de kinek és kinek a rovására?

Véleményem szerint ahelyett, hogy a kormányok megpróbálnának valamilyen partikuláris de egységes pénzügyi modellt, például a határkölségi, az ingyenes vagy a piaci árképzés szerinti értékesítést bevezetni, inkább *olyan az SNA/SNIA-ra épülő statisztikai-számviteli rendszert kellene bevezetniük valamennyi közintézményben, amely tudomásul veszi, hogy a digitalizáció következtében a költségvetési intézmények szektora tevékenységeinek egy része átkerül az árutermelő szektorba*³⁸, *a költségvetési szervek egyre inkább, nolens-volens, árutermeléssel is foglalkoznak, éppen információk javak termelésével.*

A statisztikai, számviteli, gazdálkodási rendszernek pedig olyannak kell lennie, hogy lehetővé és előnyössé tegye a szektor gazdasági egységei vezetőinek, hogy külön-külön, minden egyes esetben felelős, a racionális gazdálkodás általános szabályainak megfelelő döntéseket hozzanak. A jelenlegi statisztikai-számviteli rendszer nem ilyen.

³⁸Dienes István (1989): A nemzetgazdasági elszámolások és az információgazdaság. in: Tanulmányok az információgazdaságról II. Eds.: J. Szabó and F. Nagy. KSH-OMIKK, Budapest, 215 p. pp. 31-53.

Persze ehhez el kellene dönteni, hogy az egyes javak kinek a tulajdonában vannak, azaz kinek az érdekei szerint kell racionálisan gazdálkodni: „*kié az adat*”, tudniillik az egyes példányok, és a (milyen?) jogok. Ehhez viszont sajnos ki kellene alakítani a digitális adatokkal kapcsolatos polgári jogot, ami gyakorlatilag, sajnos nem biztos, hogy csak még, de nem létezik. Ezek a valóságos, nagy feladatok, nem más.

Az EU Bizottsága 2016-ra irányozta elő az „adattulajdon” fogalmának rendezését. Előre látható, hogy a javasolt megoldások majd a nagy piaci adattulajdonosok érdekeinek védelmét fogják szolgálni és azt fogják előmozdítani, hogy a felénk áramló adatfolyamok forgalma minél könnyebben, de észrevétlenül növekedjen, és hogy adatvagyonuk valóságos nagysága minél kevésbé legyen látható.

„A közadatok akadálymentes elérhetőségének és a közadatokat újrahasznosító szolgáltatásoknak jelentős versenyképességet növelő, gazdaságélénkítő, a külföldi tőkét vonzó hatásuk van, amitől javul a foglalkoztatottság és nőnek az adóbevételek.”

A közadatok „hasznosításának” a versenyképesség-növelés, a gazdaság-élénkítés szempontjából országos szinten jelentős és különösképpen nemzetgazdasági szinten előnyös voltát az előterjesztők az előterjesztésben nem bizonyították. Az, hogy a külföldi vállalkozók vagy költségvetési szervek, a közadatok fontos vevői, az uniós szervek pedig fontos átvevői, nem jelenti azt, hogy az országban le is telepednek és ott az ország számára hasznos tevékenységet is folytatnak.

„Az újrahasznosítási szolgáltatások fontos társadalmi igényeket elégítenek ki, ami növeli a társadalmi jólétet.”

A példaként idézett kerekesszékesek erdei kirándulását megkönnyítő alkalmazás ma Magyarországon nem tűnik a legfontosabb társadalmi igényeket kielégítők közé tartozónak.

„Egy 21 közintézmény díjazási modelljét vizsgáló európai kutatás kimutatta, hogy a tendencia a díjak csökkentése, valamint a közadatok újrahasznosítását³⁹ elősegítő lépések irányában mutat. Azokban az esetekben, ahol a díjazásstratégia az azonnali teljes költségterítésre irányult, a közintézmények általában nem tudtak pontos magyarázatot adni a díjszámításukra, leginkább úgy tűnt, hogy a költségvetésük betömésére használták a díjtételeket, és”

21 meghatározott módon kiválasztott közintézmény aligha lehet reprezentatív a sok százezer európai közintézményre és különösen a magyar közintézményekre nézve, ezekből nem lehet következtetni arra, hogy mit kell tenni Magyarországon. Ha a dokumentum összeállítóinak nem lenne prekonceptiója a teendőkről, maguk sem írnának erről a vizsgálatról.

„Az elemzések rámutatnak, hogy akár az ingyenes adatszolgáltatás is meg tud térülni az adatgazda szervek számára. Nagyszámú adatszolgáltatás esetén a jól szervezett, automatizált folyamatok költséghatékonyabban működnek, mint az egyedi igénykezelések. Csökkenhetnek a számlázási és egyéb adminisztrációs, valamint jogi költségek, továbbá a felhasználói szerződésekből meghatározott feltételek betartását sem kell ellenőrizni.”

³⁹ Valójában a más célokra is felhasználható közigazgatási adatgyűjtések eredményeképpen tőkejavak jönnek létre. Ennek a tőkének nem hasznosításáról és újrahasznosításáról van szó, hanem a termelés folyamatában történő felhasználásáról. A tőke definíció szerint hasznos, nem kell hasznossá tenni.

Pusztán csak a leírás alapján a helyzet problematikus. A költséghatékonyság javulása ugyanis nem feltétlenül jár a tárgyidőszaki vagy teljes életidőre számított költségeknek maguknak a csökkenésével. Alig hihető, hogy például 10 adatkérés adminisztrációs költségei általában és szükségképpen meghaladnák 100 adatkérés költségeit, hiszen a költséghatékonyság javulása fejlesztést, ráfordítást igényel. Ha Dániában a másodlagos felhasználók száma 10 000%-kal emelkedett, akkor eredetileg nem lehetett nagyon magas ☺.

„Ugyanakkor nemcsak az a kérdés, hogy a közszféra szereplői adataik üzleti alapú értékesítésével próbáljanak-e meg minél több bevételhez jutni, hanem az is, hogy szintén bevételszerzés érdekében nyújtsanak-e adataik felhasználásával értéknövelt szolgáltatásokat. Egyre inkább az a szakértők véleménye, hogy ez utóbbi is kerülendő. Ez ugyanis könnyen beleütközhet a szigorú európai versenyjogi szabályozásba, különösen ha a szervezet visszaél az adatainak tulajdonlásából fakadó versenyelőnyével. Erre ösztönözheti a szervezetet az, ha bevételének maximalizálásában és abban lesz érdekelt, hogy a piac más szereplői nehezebben jussanak a szükséges adatokhoz.”

Ez az okfejtés horrorisztikus. Alapértelmezésben a tulajdonosnak a racionális gazdálkodás szabályai szerint termékei/szolgáltatásai értékesítése során törekednie kell arra, hogy maximális nyereséget érjen el, sőt, olyan termékeket kell piacra dobni, amelyekkel a nyereségtömeg maximalizálható. Ez *nem a tulajdonos visszaélése, hanem gazdaságilag racionális viselkedés.* Ez az alapértelmezés, minden egyéb szempontot csak ezt követően szabad figyelembe venni, és azt figyelembe venni csak akkor szabad, ha határozott, bizonyítható többletelőnnyel jár.

A közadatok szellemi tulajdonosa a magyar állam, mely így jogosult minden termékpéldány/szolgáltatáspéldány értékesítési feltételeinek meghatározására, abban az esetben is, ha a tulajdonában álló terméket megbízottja, egy költségvetési szerv értékesíti. A feltételeket pedig úgy kell meghatározni, hogy a költségvetési szerv is érvényesítse az állam, mint gazdálkodó kizárólag egzakt racionalitás (és nem sanda nézetek és ideológiák) alapján meghatározott és számszerűsített érdekeit.

Másrészt az állami monopóliumok nyilván nem esnek, nem eshetnek a piaci monopóliumokkal azonos megítélés alá.

Közismert az is, hogy az értéklánc tetején érhető el a legmagasabb profit. Tényleg ebből kellene kizárni az eredeti tulajdonost, az államot, vagyis az országot, vagy képviselőjét a költségvetési szervet? Ezek a szakértők nyilván nem a (magyar) állam érdekeit képviselték, hanem a piacból minél nagyobb és értékesebb falatokat kihalászni akaró vállalkozásokat.

„De az értéknövelt szolgáltatás ingyenes nyújtása is problematikus lehet, mert növeli a központi költségvetést, és mert a kisebb vállalkozások piacszerzési lehetősége csorbulhat, hiszen azok egy ingyenes szolgáltatással nyilvánvalóan nem tudnak versenyezni.”

Korlátok nélkül ez nem problematikus, hanem lehetetlen.

3.7 A magyarországi helyzet értékelése

„...megállapítható, hogy korábban nem készült adatpolitikai tárgyú kormányzati stratégiai dokumentum.”

A dokumentumot olvasva, figyelembe véve a leírtakat is, ez nem tekinthető akkora veszteségnek. Stratégiai dokumentumok kellenének, de nem a dokumentumban leírtakra

kellenek és nem ilyen stratégiai dokumentumok. Egy autót sem lehet vezetni úgy, hogy kétmondjuk – egy gázpedálynómó és egy ablaktörlőhasználati stratégiát írunk elő a vezetőnek és elváránk, hogy ezek alapján vezessen jól.

„A szabályozásról általánosságban megállapíthatjuk, hogy széttöredezett, nehezen átlátható, nem mentes az átfedésektől, inkonzisztenciáktól, hiányoktól.”

Ahhoz, hogy széttöredezett legyen legalább egyszer szét kellett volna töredeznie, azaz valaha egységes egészet kellett volna képeznie, ami nyilván nem igaz. Csúsztató, befolyásolni szándékozó szövegezés.

Nagy terjedelmű joganyag általában szükségképpen nehezen átlátható.

Nem a végrehajtási rendeletek hiányának leginkább, hanem az egészet összekötő fogalmi váz.⁴⁰ A mai joganyag legfontosabb hiányossága – véleményem szerint – éppen az, hogy nem épül valamennyi jogterületen (számvitel, polgári jog, szerzői jog, személyiségi jog stb.) egyaránt alkalmazható, operacionalizált SNA fogalmakra. Miután a magyar jog immár számos területen az uniós vagy más nemzetközi jog jó vagy rossz fordítása, a nemzetközi jogon viszont nehéz lesz változtatni, ezen nehéz lesz nagyot változtatni.

„A Földmérési és Távérzékelési Intézetnek a kiadásai 100%-át bevételekből kell fedeznie.”

A földmérési és távmérési tevékenység Magyarországon ma piacképes termékeket és szolgáltatásokat bocsát ki, és azokból fenntartható, így az Intézet központi költségvetési finanszírozására nincs szükség. Külön feladatfinanszírozás persze szükség esetén lehetséges. A GoogleMap-ot sem az Egyesült Államok tartja fenn.

„A közigazgatási szervek között vannak példák rendszeres, működő adatcserékre, de lényegesen kevesebb számban, mint amire szükség lenne.”

Ha több adatcserére van szükség, miért nem finanszírozza meg ezeket (pont ezeket, nem általában minden adatcserét) a költségvetés? Ha nem finanszírozza meg, nem lehet, hogy más feladatok fontosabbak?

Nem minden lehetséges adatátadás egyben szükséges is. Az adatcsere nem önmagában és eleve mindig jó és szükséges, csak, ha előnyei nagyobbak, mint hátrányai, ez utóbbiakba beleértve azt is, hogy erőforrás-felhasználással jár, és éppen ezért – ezt tükröző és nem elmosó számviteli rendszerben – költségekkel jár.

3.8 A nemzeti adatpolitikát érintő legfontosabb problémák összefoglalása

A bemutatott nemzeti adatpolitikát érintő legfontosabb probléma, hogy az ötlet és amegvalósítás nem az ország információhíztartásának valamilyen szintű ismerete, a legfontosabb hazai érdekek és nemzeti érdeksérelmek felismerése alapján fogalmazódott meg, hanem uniós indíttatás és egy olyan részterület adatokkal kevésbé alátámasztott ismerete

⁴⁰ Dienes István (2014): Gondolatok Magyarország információhíztartásának jelenlegi szabályozásáról. Kézirat. Készült az NFM Infokommunikációs Államtitkára felkérésére. 88 p.

alapján, amely számos lényegi kapcsolata és összefüggései miatt nem alkalmas arra, hogy azt a nemzeti politikaalakítás egy önálló területként ki lehetne és kellene jelölni. Így *nem nemzeti vagy ágazati, hanem ágazatrészi elképzelés született, amellyel Kormány szinten nem szabad foglalkozni.*

„A kormányzati, intézményi vezetőkben nem tudatosul az adatokkal való foglalkozás fontossága.”

Ez talán jó is, nekik nem ez a dolguk, hanem az, hogy valaminek a vezetőjeként döntéseket hozzanak országos, nemzeti kérdésekben, vagy a szerv kérdéseiben, rájuk a közadatok csak annyiban tartoznak, amennyiben országos, nemzeti ügyeket érintenek, vagy a szerv legfontosabb ügyeit. A közadatok ügye nem nemzeti ügy, hanem az információs tőke jellegű adatokat előállító költségvetési szervek ügye.

„Magyarország a nemzetközi felmérésekben meglehetősen rosszul áll az adathasznosítás terén.”

A sajtóban népszerű nemzetközi felmérések gyakran rangsorok, amelyek valamely szemléletet, nézőpontot vagy sugallt értékítéletet tükröznek vagy közvetítenek.

3.9 A cselekvés tétje

„A tét tehát az, hogy Magyarország végleg leszakad-e az adatipar robbanásszerű fejlődését felmutató országoktól és az információs nagyhatalomnak számító multinacionális vállalatoktól.”

Nem ez a tét.

Az ország előtt évtizedek óta állandóan ott álló kérdés, döntések hogy mit nyerhet és veszíthet azáltal, hogy kevésbé megválogatható minőségei közül pillanatonként éppen mely általa kiválasztott minőségben kapcsolódik az állandóan új, globális digitális világba. *A tét a legkedvezőbb bekapcsolódási lehetőséggel élve elérhető pillanatnyi és kumulált pozíció (pálya), valamint a ténylegesen választott pozíció/pálya közötti különbség.* Persze SNA/SNIA szerinti indikátorokban megfogalmazva, nem az „adatiparra”, hanem az ország egész információháztartására.

A mai Magyarország területén élő mindenkori emberek, az itt tevékenykedő szervezetek, a föld, eszközök *nem fognak leszakadni* az adatipar robbanásszerű fejlődését mutató országoktól, különösen nem a multikról, hiszen ezek az országok, és nem országok (szervek, hatalmi csoportok, vállalkozások, egyházak, és mások) éppen azért fejlesztik és halmozzák felMagyarországra vonatkozó adat-eszközeiket, szükség esetén nem kímélve erőforrásaikat sem, mert fenn akarják tartani vagy növelni befolyásukat, hatalmukat az országban található felett, jövedelmüket az országban lévőkötől.

Amit valóban elveszthetünk, az a mi saját hatalmunk saját magunk felett, adatárnyékunk zömének nem magyar állami, hanem külföldi kezekbe kerülése és ezáltal szabadságfokunk rohamos csökkenése révén. Az élenjáró országok követése bizony sokszor nem hálás dolog a nem élenjárók számára.

4. Javaslat a nemzeti adatpolitikai stratégiára

4.1. Stratégiaválasztás

A szerzők szerint ez hét döntésre egyszerűsíthető le. Ezek:

1. részben helyes kérdésre javaslat: „Saját érdekeinket felismerve és előtérbe helyezve hozzálátunk – akár az uniós minimumokon túlterjeszkedően is – hosszú távú adatpolitikai feladatainkhoz is.” A saját érdekeink előtérbe, az uniós előírások háttérbe történő helyezésével nyilván egyet lehet érteni. A javaslat azonban az uniós előírásokon történő olyan túlterjeszkedést javasol, ami számos helyen ütközik a nemzeti érdekek előtérbe helyezésével.
2. egészen helytelen kérdés. Egyetlen infokommunikációs ágazatra történő politikaformálás olyan, mintha marcipánrecept írása helyett a manuduladarálás szabályaival foglalkoznánk. A javaslat: adatgazdaság felépítése és egy új adatipar beindítása egy aktív mögöttes beavatkozó állammal. Aktív, az „adatiparba” beavatkozó állam helyett aktív koncepcionáló és nemzetfejlesztő államra lenne szükség, nem „az adatgazdaság” felépítése a cél, hanem az információháztartás folyamatos hozzáalakítása a digitalizálódó globális világhoz, többek között az adatfolyamokat kísérő gazdaságiérték-folyamok szabályozásával, hogy minél több gyümölcsöt sodorjanak hozzánk.
3. álkérdés arra nézve, hogy a köz-és magánadatvagyon a két szférán (helyesen két szektoron) belül külön-külön fejlődjön vagy egyetlen nemzeti adat-ökoszisztéma jöjjön létre. *A magán, vállalati és háztartási szektorban felmerülő adatigényeket nem lehet saját szektorra szorítkozva kielégíteni, mindenképpen lesznek jelentős interszektoralis adatfolyamok, külön-külön fejlődés meg ezért nem.* A külföldi tulajdonban lévő, a magyar piacon is domináns nagy piaci szolgáltatókat viszont nehéz lesz a Kormánynak a nemzet érdekében befolyásolni. A Google diktál, gyakorlatilag öntörvényűleg halad előre, még adót sem fizet. Mi lehet így reális? Ezen túl, nem világos, hogy ez az együttműködés kit fog inkább szolgálni és hogyan lehet egy „ökoszisztéma” keretében a magyar nemzeti érdekeket érvényesíteni. Ez a pont sokkal inkább tűnik akadémikus eszmefuttatásnak, mint valós alternatívának.
4. rossz kérdés: az állam a közadatok forgalmazásánál díjbevétel-maximalizáljon, vagy azokat ingyen vagy „határköltésen” adja át. *A valóságban különböző tranzakciókra kerül sor, az igen különböző közszolgáltatók különböző szolgáltatásokat nyújthatnak: adathordozó példányok értékesítése copyright nélkül, alapadatállományok minden joggal vagy kizárólagos joggal történő átadása, feldolgozás végzése alapadatokon és csupán az eredmények átadása, az adatok átadás nélküli felhasználása a megrendelő javára, például direkt marketing levelek kiküldése a megrendelő által specifikált követelményeknek megfelelően elkészített címlistára, az alapadatokból elemzés végzése megbízásra és nagy számú más szolgáltatásfajta. Ezeknek az eseteknek az üzleti és politikai gazdaságtani végigelemzése nélkül általános javaslatokat tenni a gazdálkodás rendjére – amint ezt sajnos a dokumentum szerzői teszik - nagyfokú felelőtlenség.*
5. kérdés: jöjjenek-e létre az intézményrendszeren belüli specializációk az adat-előállításra, adatfeldolgozásra, adatelemzésre és szolgáltatásra? A kérdés akadémikus, nyilván létrejön, azonban a munkamegosztás, specializáció, a vertikumok kérdését nem lehet pusztán a közszolgáltatók körére leszűkítve vizsgálni az információháztartás más egységei nélkül, hiszen a digitális és nem digitális, köz-, és nem-

közszolgáltatások a felhasználók körében egymással versenyeznek, például egy könyv olvasó megvehet egy könyvet könyvesboltban, vagy közadatként letöltheti ingyenesen és elolvashatja laptopján, vagy egy könyvtár gépén, megveheti és meghallgathatja hangoskönyvként stb..

6. kérdés: Kezdődjön-e meg az adatszolgáltató funkciók összevonása kevés számú adatszolgáltató központba? Sajnos, ez a kérdés sem lehet elvi. Sajnos, végig kell elemezni a közadatok teljes körét és megvizsgálni, hol, mi, milyen szempontból előnyösebb vagy hátrányosabb. Ez nagy munka. Addig a nagy átalakításoktól tartózkodni kellene a Nil nocere elv alapján⁴¹. E kérdésben az amúgy nem is elemzett nemzetközi tapasztalatok, a crown copyright nem mérvadók. Ez Magyarország.

7. kérdés: Intézkedni azonnal, vagy 2020-ra? A fentiekből talán kiderült, hogy az egész javaslatcsomag, már az a feladat kijelölés is, amely alapján az előterjesztés készítői dolgoztak, elhibázott. Már régen, 25 éve, folyamatosan intézkedni kellett volna, de nem így. Egy ilyen anyagra építve intézkedni hiba.⁴²

4.2. Jövőkép

A szerzők reálisnak tartják 2020-ig „minél több és összetettebb – magas hozzáadott értékű – termékelőállítási és szolgáltatási értéklánc kialakulását. Az elképzelés a 3. ábra szerint első helyen a közösségi médiából indul ki. Ennek azonban legnagyobb akadálya az, hogy külföldi tulajdonban van. A dolgok internetének rendszerei sem Magyarországon és Magyarországról kiinduló módon, vagy magyar vezetés alatt fognak kialakulni. Ilyen körülmények között abban reménykedni, hogy az értéklánc felső szintjeit sikerül birtokba venni, naiv illúzió, az alsó szintek pedig sok jót eddig sem nyújtottak.

Az értékláncokból természetesen nem fogunk kimaradni, hiszen a tőkeerős hatalmi centrumoknak érdekük az ország egységeinek – bár nem az országnak és államának – az integrálása, de ezt ők majd akkor is megfinanszírozzák, ha mi vonakodunk és saját elképzeléseink is lesznek. Nem kell saját lefejezésünknek elébe menni. Természetesen néhány rövidebb értéklánc ideiglenesen Magyarországon és a régióban is kialakulhat, a spontán globalizáció és a globalizálók túlhatalma miatt ezek évei meg lesznek számlálva. Azokat a területeket kell megkeresni, ahol a mérethatás nem tud érvényesülni, lám, így még a Globigerinák is fenn tudtak maradni évszázmilliók során.

Az adattovábbítás és -tárolás új, a felhő után adatközpont módjai még annak a lehetőségét is elveszik attól, aki az adatot a hálózatra felteszi, hogy valaha is akár csak megkísérelje adatai sorsát követni, azok felhasználását korlátozni, vagy azok felhasználásából hasznot húzni. Az informatika jelenlegi nemzetközi szabályozása azzal, hogy megengedi, és lehetővé teszi, hogy a hardvertulajdonos eszközén számosan a tulajdonos tudta nélkül műveleteket végezzenek, lényegében megszüntette egyes jószágok magántulajdonának intézményét, az adatfolyamok új de facto tulajdonviszonyok között áramlanak. A TCP/IP a titkosszolgáltatások nagy öröme és tevékeny közreműködésével megváltoztatja a világot.

^{41 38} Dienes István (2001): Nil nocere. Kézirat. <http://infostat.hu>

A 3., értéklánc ábra szerint az adatok tudássá válnak. A szóhasználat kérdéses, a *tudás* a magyar köznyelvben mást jelent⁴³. Az ábra tulajdonképpen egyszerűen egy termék vagy szolgáltatás hozzáadott értékének keletkezését ábrázolja, ahogy a termék vagy szolgáltatás más termékekből vagy szolgáltatásokból összeáll.

4.3 Az elérhető társadalmi-gazdasági hasznok

„Az adatipar és az adatgazdaság az egyik legdinamikusabban fejlődő, magas hozzáadott értékű termelést lehetővé tevő gazdasági területe a világgazdaságnak, amelyben a magyar kis- és középvállalkozásoknak is helye van... Magas hozzáadott értéket többnyire a stabil nagyok érnek el, a magyar kisvállalkozások néhány év és innovációik átadása után többnyire megszűnnek.

„Egy ország adat-infrastruktúrájának aktuális állapota fontos mérlegelési szemponttá vált a nemzetközi tőkeberuházásokról hozott stratégiai döntések során.” Az általam ismert versenyképességi listák indikátor-összetevői között nem ismerek kifejezetten az „adat-infrastruktúrára” vonatkozó mutatót és olyan kutatást, amely mérte volna e mutató hatását a stratégiai döntésekre.

A dokumentum felsorolja a legnagyobb piaci értékű tartalmakat, miközben nem szól az adatbázisok legértékesebbjéről, a minden féle adatot tartalmazó, műveleti előkészítő, művelettervező „big data” eszközökről, amelyek „magukhoz vonzzák” a döntéshozókat és a döntéseket.

„Összességében a nemzeti adatpolitika legjelentősebb hatásai az *adminisztratív terhek csökkenésében* jelentkeznek. Ezen belül is kétségtelenül a *közszféra* oldalán jelenhet meg a legnagyobb tehercsökkenés.”

A közszféra elképzelhető úgy, mint amelynek állandó, változatlan adatigénye van, és akkor természetesen infokommunikációs eszközökkel csökkenthetők terhei. A világban azonban a hatalmi centrumoknak és a nagy államoknak nem változatlan adatigényük, hanem hatalmi céljaik és bőséges erőforrásaik vannak, amelyek miatt adatigényeik és adatfelhasználásuk folyamatosan nő, miközben a hatalmi céljaik elérése érdekében folyamatosan végzett fejlesztő munka újabb és újabb közigazgatási funkció megjelenéséhez, végső soron nem az állam leépüléséhez, hanem éppen ellenkezőleg új fajta intézményrendszerek kiépüléséhez vezet. Persze az OECD és az EU dokumentumai nem erről szólnak.

Hol voltak akár csak tíz évvel ezelőtt az újabb bizalmi funkciók, az újabb biológiai azonosítók, a kártyákra, vagy az arcfelismerésre épülő rendszerek⁴⁴ és funkciók? A magyar

⁴³ Szerk. MTA NYTI (1980): A magyar nyelv értelmező szótára VI. kötet, Akadémiai Kiadó, Budapest., p. 821.

⁴⁴ Tájékoztató az Egyesült Államok külügyminisztere számára: „**TO TRACK MILITANTS, U. S. HAS SYSTEM THAT NEVER FORGETS A FACE.** *Nw York Times.* ...Information about more than 1.5 million Afghans has been put in databases operated by American, NATO and local forces. ... While that is one of every 20 Afghan residents, it is the equivalent of roughly one of every six males of fighting age, ages 15 to 64.... A citizen in Afghanistan or Iraq would almost have to spend every minute in a home village and never seek government services to avoid ever crossing paths with a biometric system. ... What is different from traditional fingerprinting is that the government can scan through millions of digital files in a matter of seconds, even at remote checkpoints, using hand-held devices distributed widely across the security forces.... Defense Department spending on biometrics programs is enormous, set at \$3.5 billion for the 2007 through 2015 fiscal years, according to the Government Accountability Office.” <https://wikileaks.org/clinton-emails/emailid/12955>
Letöltve 2016.07.06

közigazgatás fejlesztőinek tudniuk kell azt, hogy az adminisztratív terhek csökkentése legfeljebb népszerű lózung lehet, valójában, ha a magyar állam nem akar teljes eljelentéktelenedésével szembenézni, a régi cél, a nemzet, az ország fennmaradása érdekében állandóan új, kompradorproof, és a mérhetőre nem érzékeny funkciókkal bővülő, radikálisan új intézményrendszert kell kialakítani nem más, hanem az államhatalom növelése érdekében. Az állam leépülését azok a külső erők és megtévesztett vagy megfizetett belső képviselőik propagálják, akiknek a nemzeteik érdekét (is) képviselő államok útjukban állnak, miközben a gazdag országok államai nem épülnek le.

Ugyanakkor a felesleges párhuzamosságok megszüntetése legalább 40 év óta állandóan napirenden van, ami persze azért is nehéz dolog, mert már definiálni is nehéz.

A dokumentum 30. oldalán a szerzők közlik, hogy a közadatok értékesítéséből egy felmérés szerint 2014. évben 363 millió forint folyt be, amely alapján a tényleges adatdíjbevételt 0,5-1 milliárd forintra teszik. Megjegyzendő, hogy a felmérés távolról sem fedte le a teljes költségvetési szektor számos információs szolgáltatását, melyekből befolyó összegeknek a közadatok értékesítéséből befolyt összegek csupán néhány százalékát képezik. Másrészt ez az összeg csupán azt mutatja, hogy a jelenlegi szolgáltatáskínálat mellett ekkora díjbevétel érhető el, a szolgáltatáskínálat bővítésével ez jelentősen növelhető lenne⁴⁵, hiszen gyakori eset, hogy az adatvásárlók valójában nem ismerik a megvásárolt adatokat, azok felhasználásának lehetőségeit és korlátait – legalábbis annyira, mint maguk az adatelőállítók.

A dokumentum szerzői „adminisztratív teher”-nek nevezik a közadatok megszerzésére fordított összegeket. Ez az általános pejoratív címkézés helytelen. A piaci szektorban, ha adatot vásárolnak, akkor az valamilyen szolgáltatás vásárlása és azt költségként elszámolják és az valamilyen formában alapértelmezésben megtérül, tehát általános pejoratív konnotációba helyezni ezeket a tranzakciókat teljesen indokolatlan.

Természetesen vállalkozói szemmel minden költség káros, azonban a gazdasági tevékenységnek mégis szükséges és természetes velejárója, hogy azt vásárolt anyagok, eszközök és szolgáltatások segítségével végzik és semmilyen döntő elvi indoka nem lehet annak, hogy ennek terhét egy ötletszerűen kiválasztott jószágcsoporthoz a magyar állam a külföldi vásárlóktól átvállalja⁴⁶, különösen, miután az a vásárolt magyar adatokat számos alkalommal a magyar piacon magyar vállalkozások versenytársaként fellépve, azok kiszorítására hasznosítja.

Miután a belföldi vásárló támogatása az Unióban tiltott, a közadatok költségének átvállalását a piaci vállalkozásoktól általában csak akkor lenne érdemes megfontolni, ha adataink lennének arról, hogy a külföldi vásárlók adatvásárlásaikat mire és miként használják fel,

⁴⁵ A Központi Statisztikai Hivatal évtizedeken keresztül csupán költségalapon számlázott adatátadást vállalt, az adatok nagyobb mértékű feldolgozásától, elemzésétől pedig – mondott kapacitáshiány miatt - elzárkózott, pedig ezáltal jelentős díjbevétel-többlettel számolhatott volna, amely fedezhette volna akár a személyi állomány bővítésének költségeit. A Hivatal vezetősége azonban arra hivatkozott, hogy a KSH kormányszerv, melynek feladata a (párt és) a Kormány adatigényeinek kielégítése.

⁴⁶ Miután a bányavállalatok számára kiadásokkal jár, azok, vagy kijáróik ugyanilyen alapon követelhetnék a bányajáradék, a koncessziós díjak eltörlését, bármely vállalat pedig az adók eltörlését.

azonban ilyen adatunk sincs. *A közpénzeket nem „a gazdaság”, minden gazdasági tevékenység, hanem csupán a magyar vállalkozások gazdasági tevékenységének előmozdítására szabad felhasználni.*

Amennyiben a vásárló magyar költségvetési szerv, akkor – ideális esetben - azért vásárol, vagy vesz át adatot, mert valamely költségvetési feladata ellátásához arra szüksége van, az nem adminisztratív teher, hanem a szerv szolgáltatásához szükséges anyag, eszköz stb.. *Az átadott információs szolgáltatás elszámolása azonban az SNA-ben rögzített elvek szerint abban az esetben is szükséges, ha a szolgáltatás társüzemi, esetleg más módon belső felhasználásra kerül, mert enélkül elszaladnának a belső szolgáltatásigények, a racionális belső gazdálkodás lehetetlenné válna.*

4.4 Javaslat a nemzeti adatpolitika rövid-, illetőleg középtávú céljaira

A Kormány javasolt céljait összefoglaló 31. oldali ábrával kapcsolatban az alábbiakat jegyzem meg. *A cél nyilván nem maga egy „ökoszisztéma”, hanem annak létrehozása, majd fenntartása. Távolról sem világos azonban, hogy mi az az egészségesen működő nemzeti adat-ökoszisztéma, a két anyagban erre vonatkozóan közöltek egyrészt elégtelenek, másrészt nincsenek az ország makrostatisztikai rendszerbe illeszthetően, ezért más politikákkal összehasonlítható módon megfogalmazva. A Kormánynak nem szabad homályos tartalmú ágazati célokat kitűznie, stratégiai céljai az ország, a nemzet fennmaradásának és boldogulásának biztosítása.*

Ha a cél csupán az adathasznosítás feltételeinek javítása lenne, akkor *kimaradnának olyan, a politikaalakítás szempontjából lényeges kérdések, mint hogy hogy hogyan fejlődjön tovább a közintézmények adatvagyon, hogy mi legyen az állam célja a mindenkori állami adatvagyonnal, vagy annak a részeivel, és e kérdések összefüggenek azzal a kérdéssel, hogy milyen államot szolgáljanak ki a fejlesztések.* A szolgáltató, átlátható stb. jelzőkön túl kellene lépni, mert egy a nemzet érdekeit szolgáló állam tevékenységét elsősorban nem elvont nemzetközi normáknak való megfelelési kényszer, hanem a nemzet a nemzetközi környezetben itt és most meglévő érdekei kell meghatározzák.

Ezen a stratégiai célon belül a szerzők két átfogó cél kitűzését javasolják: a közcélú elsődleges és másodlagos adathasznosítás feltételeinek javítását.

Az első körben:

- Tudatosság növelése

Nem a közadat-ipar, hanem az egész ország szempontjából valóban létfontosságú az, hogy a magyar emberek megtanulják az információgazdaság (azaz a gazdaság) legfontosabb statisztikai fogalmait, és elsajátítsák a felelős adatvagyon-gazdálkodás legfontosabb szabályait, elsőként ezt: „Minden adat érték, mérlegeld, mekkora és soha ne add oda annak aki nem tartozik hozzád, ingyen, vagy áron alul! Óvakodj attól, aki ezt kéri tőled!” Meg kellene kísérelni az embereket a média segítségével is hozzászoktatni ahhoz, hogy minden adatokkal végzett tranzakció, egy magánbeszélgetés, egy klikkelés során is mérlegeljenek, mit adnak át, kinek, miért, hozzászoktatni a tudatos gazdasági alany nehéz szerepének eljátszásához.

Amennyiben az ügyintézők ezekkel már tisztában vannak, kell őket megismertetni a PSI, INSPIRE-irányelv stb-vel, mert akkor már értékelni tudják ezeket a jogszabályokat, ki tudják találni a jogalkotók indítékait és háttérét, és mindezek alapján, mindezekkel szemben, minden tranzakcióban érvényesíteni tudják a magyar nemzeti érdeket. Ha az ügyintézők csupán az uniós és nemzetközi szabályokat ismerik meg, egyszerű kiszolgálói lesznek a szabályokat megfogalmazó nagy hatalmi központoknak és nem lesznek képesek a nemzeti érdekek képviselőire.

A szerzők által javasolt „tudatosság-növelés” valójában nem az, hanem egy működő részpiac elemeinek, egy metainformációs piacnak a kiépítése.

- funkcionális és intézményi feladatmegosztás

Erre nyilván szükség lehet, a specifikus célokat és intézkedéseket azonban szintén a teljes információházttartás elemzése körében kellene azonosítani.

- Felelős adatvagyon-gazdálkodás

Ehhez a költségvetési és nem költségvetési szervek adatgazdálkodását kellene szabályozni. azaz meg kellene határozni, hogy kinek kellene gazdálkodnia és pontosan mivel. A gazdálkodás azonban nem más, mint tranzakciók végrehajtása, vagyis ismét elérkeztünk oda, hogy a szakszerű stratégia-, és politika formálás feltétele az általános statisztikai és számviteli világszabványként elfogadott SNA/SNIA információstatisztikai fogalmak használata mind mikro, mind makro szinten a statisztikában, és a számvitelben. Csupán ezekkel a fogalmakkal és számlarendszerekkel végezhető el az, amit a szerzők előirányoznak: az értéktelen adatok, adatszemetek, - hozzáteszem a káros, szellemi szennyező adatok – felszámolása, az adatvagyon gyarapítása, a különböző tranzakciók (nemcsak az adatelőállítás és „hasznosítás”) hatékonyságának, a fejlesztések értéknövelő jellegének elemzése és sok más.

Az indikátorok között nem csupán a nemzeti (ezen belül az állami/költségvetési) adatvagyon évvégi és év eleji állományát kell felvenni, hanem a növekményt, annak forrásait és a fogyást is, annak okaival. Fel kell venni továbbá a vagyonba nem került de kibocsátott adatmennyiséget szektorális bontásban (külföld, költségvetési szervek, vállalkozások, háztartások/magánszemélyek, non-profit szervezetek), a vásárolt, a vagyonba nem került adatmennyiséget, a feldolgozások mennyiségét és számos más, a gazdálkodást és annak megítélését lehetővé tevő indikátort szektorális bontásban az SNA/SNIA szerint⁴⁷. A bit mértékegységekben mutatókon kívül fel kell venni a HUF mértékegységben mért megfelelőiket is, hiszen ezek nélkül gazdálkodás nem lehetséges.

- Bizalom és biztonság erősítése

A nemzeti adatvagyon védelmére előirányzott biztonsági intézkedések egyáltalán nem elégségesek a legfontosabb védelmi feladatok megoldásához, például ahhoz, hogy a tőke jellegű nemzeti adatvagyon, alacsony feldolgozottsági fokú adatnyersanyagok folyamatos kivételének volumenét csökkenteni, ezáltal a hazai jövedelemtermelési lehetőségek körét bővíteni lehessen. Az intézkedések sajnos nem célozzák a közvetlen személyi és

⁴⁷Dienes István (2014). Készült a Nemzeti Fejlesztési Minisztérium államtitkára kérésére

nemzetbiztonsági kockázatot jelentő hatalmas volumenű személyes-adat kivétel visszaszorítását sem.

Az informatika iránti bizalmat nem szabad erősíteni, hiszen épp a jóságok importőrök és hazai képviselőik gerjesztette vak bizalom tartja fenn az elsősorban külföldre szivó hatalmas adatszivattyúkkal kivitt adatfolyamokat.

Éppen ellenkezőleg, az állampolgárokat fel kell világosítani a világ információháztartásában lejátszódó folyamatokról, hogy a játék gazdasági és biztonsági szempontból a bőrükre megy, hogy – felébredve a csajozás/pasizás, a pop és a pornó lehetőségeinek káprázatából – felelősen kezdjenek gondolkodni saját adatlábnyomukról és adatárnyékukról. Tömegtámogatás nélkül ebben nem lehet a nemzeti érdekeket megvédeni. Az egész témakört azonban nem a közadat-vagyonra, hanem a teljes magyar nemzeti adatvagyonra kell átgondolni.

Az indikátorok közé fel kell venni⁴⁸ az országból kimenő és bejövő személyes adatok mennyiségét, az országból kivitt közadatok mennyiségét, és a bit mértékegységekben mutatókon kívül fel kell venni a HUF mértékegységben mért megfelelőiket is, hiszen ezek nélkül gazdálkodás nem lehetséges.

A társadalmi és gazdasági célú (másodlagos) adathasznosítás lehetőségeinek biztosítása körében a 32. oldalon lévő ábrával kapcsolatban a következőket említtem meg.

Ez az átfogó cél is helytelen. Nem az adathasznosítás feltételeit kell javítani, hanem a közigazgatási és a költségvetési szerveket az ország egy új intézményrendszere keretében kellene koncepcionálni, számos peremfeltétel mellett, a nemzet és az ország információháztartásában folyó adatfolyamokkal együttjáró gazdaságiérték (pénz) folyamok optimalizálásával. Ez az SNA/SNIA rendszerben elvégzendő hatalmas adatgyűjtő és -elemző munka révén oldható meg, másképp nem.

Nem „az adatpiac kínálati oldalát” kell megteremteni (34. oldal), hiszen az Magyarországon sok évtized óta működik, hanem el kell dönteni, mit óhajtunk piacra vinni, meg kell tervezni a már működő, nagy magyar piacra és a nemzetközi piacra viendő termékeket, melyek részesedése mind itthon, mind külföldön nagyon csekély lesz, és piacra kell őket vinni, a bevezetéshez szükséges piackutatással, marketinggel. Nem csupán a közadat-portál(ok)on keresztül elérhető adatmennyiséget kell megfigyelni, hanem a használatot is a webhelystatisztika jól ismert módszereivel.

Az állami statisztika rendszerében nem csupán a közadatok piacát, hanem a teljes információs termék-, és szolgáltatás piacot meg kell figyelni.⁴⁹

Az egységesítés a szocialista rendszerállandóan hangoztatott célja volt, hiszen egy sokaság – akkor a szocialista tábor országai - akkor válik uralhatóvá, ha egységes, nem kell külön egyedekkel, egyénekkal bibelődni. Az adatszolgáltatás egységesítése a magyar Kormány számára sem öncél, hanem eszköz annak érdekében, hogy a szabályozandó intézményi kör információs tevékenységét – valamilyen értelemben – optimálisan tudja végezni.

⁴⁸ Dienes István (2014). Jelentés az országos információstatisztika megindításának előkészítéséről. Kézirat. 32 p. Készült a Nemzeti Fejlesztési Minisztérium államtitkára kérésére

⁴⁹ Dienes István (2013): Nemzeti információpolitika és információstatisztika. Kézirat. 67 p.

Az egységesítésnek a magyar infokommunikációban hosszú története van, a felülről vezérelt egységesítések közül kevés volt sikeres.⁵⁰ Az ÁSER (Állami Statisztika Egységes Rendszere), az ÁSzSz (Államigazgatási Számítógépes Szolgálat) és utódainak története máig, azt mutatja, hogy minisztériumok mindegyikét alig-alig sikerült beterelni egyetlen rendszerbe.

Néhány további észrevétel a sarkalatos és specifikus célokhoz, amelyek, miután a stratégiai és átfogó cél helytelenül van kitűzve, voltaképpen csupán a koncepció teljes újragondolásánál lehetnek érdekesekek.

Az adathasznosítást nem lehet érvényesíteni, legfeljebb az azt előírányzó szabályokat. *Ha a szabályok megfelelőek, azaz a gazdasági egységeknek, azok vezetőinek érdeke fűződik ahhoz, akkor a rendszer érvényesítés nélkül, önállóan is működik.* A szocializmus egyik tanulsága az, hogy *felelős szervekkel és felelősökkel, fórumokkal ezt nehéz helyettesíteni.* Az adattermékek és adatszolgáltatások jószágok, ezért piaci forgalmuk – tiltás hiányában - magától is kialakul. A rendszerváltás nagy tanulsága ugyanakkor, hogy amennyiben a vezetői réteg kisztílú, vagy naív és nincs tisztában a világ gazdasági realitásaival, akkor a rá bízott javakkal nem fog felelősen gazdálkodni, azokat *elkötlyavetyéli a tőkés gazdálkodási rendben otthonosan mozgó, a lehetőségekkel élni tudó és a félrevezetéstől sem idegenkedő külföldieknek.*

A kínálat megteremtésénél alapkérdés, hogy a közadatok körében már az adatgyűjtés megtervezésének időszakában számoljanak-e piaci kereslettel, a közadatok gyűjtését úgy tervezzék-e, hogy valamilyen piaci keresletet is kielégítsenek ezzel és hogy ennek legyenek-e és ha igen, milyen korlátai.

Úgy tűnik, hogy az igazán sikeres nagy rendszereket, Googlemap, Facebook, YahooMail, stb. pont fordítva, nem közcélokra tervezték, viszont sikeres felfejlődésük után az állami szervek is megrendelőiké váltak.

5. melléklet: Az alkalmazott legfontosabb fogalmak

Adat, információ

A definiált objektumok és definícióik az ország információháztartásának az SNA/SNIA keretében történő kormányzati célú számbavételére alkalmatlanok, nem operacionalizáltak. A nagy elemző cégek, CISCO⁵¹, Ericson stb. világ-, és regionális, valamint országos statisztikáikban és más kutatóműhelyekben is⁵² egészen más definíciókkal élnek.

⁵⁰ Közvetlenül a rendszerváltás előtti években, az SZKFP majd az EGP központi forrásaiból éveken keresztül fejlesztették az egységes MAS-M vállalati információrendszert, amelynek azonban végül alig voltak felhasználói, mert ugyan egységesre tervezték, de nehézkes és nehezen alakítható volt, és a fejlesztők nem tudták követni az informatika gyors fejlődését.

⁵¹ CISCO. The Zettabyte era. Trends and analysis (2016)
<http://www.cisco.com/c/en/us/solutions/collateral/service-provider/visual-networking-index-vni/vni-hyperconnectivity-wp.html> Letöltve 2016.07.03.

⁵² Martin Hilbert (2012): How to Measure “How Much Information”? Theoretical, Methodological, and Statistical Challenges for the Social Sciences. International Journal of Communication 6 (2012), 1042–1055. Letöltve 2016.07.06.

Adatszolgáltatás

Alkalmatlan definíció: nem csupán az adattovábbítás adatszolgáltatás: adatba betekintés jogának/lehetőségének a biztosítása, információs termék (CD, DVD) kölcsönzése stb. szintén adatszolgáltatás.⁵³

Közzadatok újrahasznosítása

A hasznosítás, és felhasználás fogalmát világosan el kellene különíteni. A –különböző szektorokban tevékenykedő gazdasági egységek – belső vagy külső adatfelhasználását külön-külön kell mérni és politikai gazdaságtani szempontból az ország javára elemezni, az elemzés eredményét a politikában felhasználni. Az uniós irányelv – mint számos társa - nem számol az ország számára alapvető közgazdasági realitásokkal.

Nemzeti adatvagyon

Téves, félrevezető definíció, amint azt néhány helyen implicite maguk az anyag előállítói is elismerik. A politikai vezetők számára azt sugallja, hogy a lakosság és a vállalati szektor adatvagyonra nem létezik, nincs értéke, elhanyagolható, vagy azzal nincs teendő, holott ezeknek a volumene – becslésem szerint - meghaladja a költségvetési szektor adatvagyonának értékét, és - a közbeszédből is egészen hiányzó - védelme az állam általános védelmi funkcióinak megfelelően, illetve gyarapodásának elősegítése jóval nagyobb és fontosabb feladat, mint a közzadatok védelme.

Adatkészlet

Ez a terminus nem szerepel a jegyzékben, bár kellene szerepelnie, hiszen az anyagban sokszor szereplő alapfogalom. Feltehetően a „data set” szerencsétlen magyar fordítása. A készlet ugyanis a magyar számviteli rendszerben kötött terminus, a készletre vételnek, készleten tartásnak, kivezetésnek külön – az SNA-nek megfelelő - elszámolási módjai vannak. A statisztikai és informatikai terminológia adatállományokról beszél. Ez számviteli szempontból is helytálló, ugyanis a jogi-gazdasági szabályozás tárgyai, az adathordozón mozgásban lévő (éppen átvitt) vagy egy munkafolyamat erejéig vagy tartósan rögzített fizikai biteket nem, vagy nem csak készletként, hanem alkalmanként állóeszközök különböző fajtáiként kell számbavenni és könyvelni. Ha ezeket mind adatkészletnek nevezzük, félrevezető módon azt sugalljuk, hogy a „közzadatok” általában nem tőkejavak, ami valótlan, és ezzel a racionális gazdálkodást megnehezítjük vagy lehetetlenné tesszük.

⁵³ V.ö még az EUROSTAT információs társadalom szolgáltatásaival.